

28. *Hayat Mecmuası*'nda edebiyat öğretimi üzerine yapılan tartışmaların değerlendirilmesi*

Yasemin IŞIK¹

APA: Işık, Y. (2022). *Hayat Mecmuası*'nda edebiyat öğretimi üzerine yapılan tartışmaların değerlendirilmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 416-441. DOI: 10.29000/rumelide.1106128.

Öz

2 Aralık 1926- 5 Mayıs 1930 tarihleri arasında 146 sayılı bir koleksiyon meydana getirerek, yeni devletin sesi olarak yayımlanan *Hayat Mecmuası*'nın yazarları, Türk İnkılabı ile gelen değerlerin sanat yardımıyla halka benimsetilebileceği, haz ve neşenin, estetik değerlerin, Atatürk ilke ve inkılablarının “edebiyat öğretimi” ile gençlere kazandırılabilceğini savunan, eğitimcileri ve edebiyatçıları okullardaki edebiyat öğretiminin yenileştirilmesinde sorumlu tutan, ‘ortaöğretim kurumlarındaki edebiyat öğretiminin önemi ve niteliği’ni işleyen birçok makale yayımlamışlardır. Ali Canip (Yöntem), Köprülüzade Mehmet Fuat, Mehmet Emin (Erişirgil), Hasan Âli (Yücel), Mehmet Saffet, M. Nermi, Mehmet Ali Tevfik Beyler, Öğretmen Hıfzı Tevfik Bey gibi derginin önemli isimleri, Batının edebiyat öğretimindeki yaklaşım ve uygulamalarını (Amerikalı uzmanlardan, Salomon Renak, Fransız Edebiyat Tarihi Profesörü Gustav Lanson, Alfred Kruze, Paul Kruze gibi isimlerden) örnek göstererek bizdeki edebiyat anlayışını ve öğretimini, yayınları karşılaştırmalı olarak sorgulamışlar; Cumhuriyet öncesi dönem edebiyat anlayışı ve dili (özellikle Divan Edebiyatı) ile Cumhuriyet sonrası bunların nasıl değişmesi gerektiğine dair karşılaştırmalar yaparak hazırlanacak yeni programlar, kitaplar, broşürler üzerine birbirleriyle tartışmışlardır. Yeni program çerçevesinde Batı edebiyatlarına yer verilmesinin ‘kozmpolitik’ e sebep olup olmayacağı tartışmaları da dönemin Batılılaşma algısını anlamamız açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada edebiyat anlayışı ve öğretimine ilişkin tüm bu tartışmalar analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: *Hayat Mecmuası*, edebiyat öğretimi, edebiyat öğretimi üzerine tartışmalar

Evaluation of the discussions held on the teaching of literature in *Hayat Mecmuası*

Abstract

The authors of *Hayat Magazine*, which was published as the voice of the new state by creating a 146-numbered collection between 2 December 1926 and 5 May 1930, published many articles in the magazine which were defending that the new values brought by the Turkish Revolution were possible to be adopted by the public through arts, aesthetical values, joy and pleasure, Atatürk's principles and

* *Hayat Mecmuası*, tez konusu olarak tarafımızca çalışılmış ve “*Edebiyat Öğretimi*” ile ilgili makaleler geniş bir biçimde “Orta Öğretimde Gelişmeler” başlığı kapsamında değerlendirilmiştir (Işık, 2007: 214-241). Bu çalışmada, konu bağlamında tezin içerisinde yer alan yazılardan örnek metinler seçilerek özetleri yapılmış ve tezden farklı olarak *ikincil kaynakların* da desteğiyle dönemin “*eğitim merkezli değişim çabası*” ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma, “*Erken Cumhuriyet Dönemi Süreli Yayınlarının En Önemlilerinden Biri Olan Hayat Mecmuası'nda Edebiyat Öğretimi Üzerine Yapılan Tartışmalar*”, başlığıyla V. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu'nda (İstanbul Üniversitesi Kongre Kültür Merkezi/İstanbul, 10-12 Mayıs 2018) sunulmuş ve özeti “Özet Kitapçığında” (Işık, 2018: 32) yer almış bildirinin geliştirilmiş ve genişletilmiş halidir.

¹ Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Asya Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (Ankara, Türkiye), yasemin_261@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3707-230X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 16.03.2022-kabul tarihi: 20.04.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1106128]

revolutions could be taught to the youth through “literature training”, holding the teachers and men of letters responsible for renovating the literature education at schools, telling the important and quality of literature education at secondary schools. Important authors of the magazine like Ali Canip (Yöntem), Köprülüzade Mehmet Fuat, Mehmet Emin (Erişirgil), Hasan Ali (Yücel), Mehmet Saffet, M. Nermi, Mehmet Ali Tevfik, Hıfzı Tevfik gave examples from the approaches and applications in literature education of the West (such names as the American experts, Salomon Renak, the French Literature History Professor Gustav Lanson, Alfred Kruze, Paul Kruze) and questioned the literature understanding and education in our system by comparing the publications; and discussed with each other about the literature understanding and language in the pre-Republican Period (especially Divan literature) and made some comparisons for changing these during the Republican period and worked on the new curriculum, books, brochures etc. It is also important to know the discussions about whether including the Western literature in the new curriculum would cause cosmopolitanism or not for understanding the Westernization perception of the time. In this study, all of these discussions regarding the literature understanding and education are going to be assessed.

Keywords: *Hayat Magazine (Hayat Mecmuası)*, literature education, discussions on literature education

Giriş

Eğitim genel anlamı ile güzele, iyiye, doğruya ve yararlıya doğru yapılan bir davranış değiştirme işi, bir etkileme sürecidir. Eğitim ve öğretimle sıkı bir yakınlık içerisinde olan edebiyat, “insanları iyiye, güzele ve doğruya yöneltmede, psikolojik ve toplumsal bakımlardan etkilemede, onlara sorumluluklarını duyurmada, iyi birer vatandaş olarak ve çağın gereklerine göre yetişmelerinde, yeni fikirlerin telkininde ve sağlam bir kamuoyunun yaratılmasında” önemli bir araçtır. İnsana ait bazı kabiliyetlerin yerleřiپ kökleşmesinde, modası geçmiş değerlerin yerine sosyal hayatın ve çağın gerektirdiği yeni değerlerin benimsenmesinde edebiyat önemli roller oynamaktadır (Kavcar, 1974: 12-13; Işık, 2007: 215).

Aynı zamanda güzel sanatların da bir dalı olan *edebiyat*, bu yönüyle insanlarda güzel, iyi duygular uyandırarak, onları eğiterek birbirine yaklaştırmaktadır ki eğitimin işlevi de toplumsal reflekslerin oluşmasına yardımcı olmak, topluluktan topluma geçişte önemli bir rol üstlenmektir (Moran, 1988; Beyreli, 2010: 438).

İnsanları dolaylı olarak ya da doğrudan doğruya telkin yoluyla eğitmeye çalışan edebî eserlerin başlıca amacı; kişilerde değişiklikler meydana getirmek, kişinin dikkatini çekerek kavramlar ve tutumlar, zevkler üzerinde belli etkilerde bulunarak insanda bir duygu, hareket, davranış değişikliğine yol açmaktır (Kavcar, 1974: 30; Işık, 2007: 215).

Edebiyat, bir milletin tarih boyunca süregelen duygu ve düşünce dünyasının yazılı veya sözlü olarak, anlamlı, güzel bir şekilde ifadesi; aynı zamanda insanın bilgisini ve görgüsünü artırarak gelişip olgunlaşmasına yönelik çalışmalar bütünüdür ki bu bağlamda içinde hayat bulduğu milletin ayrılmaz bir parçası, canlılığını sürekli koruyan “toplumsal bir kurum”dur. Dolayısıyla bir milletin “*dil*”i başta olmak üzere; *edebiyatı* ve *edebî eserleri* ile tarihi, coğrafyası, felsefesi, dinî, siyasi, toplumsal ve kültürel, hatta ekonomik ve hukuki hayatı, ahlaki değerleri arasında sıkı bir ilişki, kopmaz bir bağ vardır. Ayrıca edebiyat, güzel konuşma ve yazmanın, yani maksadımızı en iyi ve etkili biçimde ifade edebilmenin metotlarını da vermektedir (Göçgün, 2009: 942).

Güzel sanatların bir dalı olmasının yanında millî kültürün oluşumundaki katkısı edebiyatı eğitim ve öğretimin konusu haline getirmiştir. “Eğitim” ve “edebiyat” insan ile ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşma yönünden birbirine yakın olan, birbirini tamamlayan alanlardır; ikisinin de konusu “insan”dır. Edebiyatın dil ile birlikte sahip olduğu “kültür taşıyıcılığı” işlevi eğitim ve öğretiminin önemini artırmaktadır (Araz, 1998: 42; Kavcar, 1982: 2; Beyreli, 2010: 438-439). Nitekim modernleşme süreçleri boyunca *yetiştirilmek istenen insan tipi* hedefi doğrultusunda edebiyat öğretimi programları tartışmalar eşliğinde değişime uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Laik, millî ve modern temellere oturtulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde eğitim politikası *pozitivizm* ve *pragmatizm* felsefesi üzerine geliştirilmiş; yabancı uzmanlardan yardım alınmıştır. Edebiyat ve dil eğitim-öğretimi de yeni değerler çerçevesinde yeni kuşakların yetiştirilmesine hizmet etmiştir (Tezcan, 1989: 557-594; Gündüz, 2010: 19-81; Akyüz, 1992: 233-239; Işıksalan, 2000: 12-37).

Cumhuriyet inkılâplarının ortamının hazırlanmasında, gerçekleşmesinde, kamuoyunca benimsenmesinde başta Ziya Gökalp olmak üzere edebiyatçıların da hizmette buldukları söylenmelidir (Kavcar, 1974: 266; Işık, 2007: 215) ki bu inkılâpları olduğu gibi Cumhuriyet öncesi yenileşme adına atılan tüm adımları da kapsayıcı bir bütünlükte olan Türk Modernleşmesi, Türk aydını tarafından kavramsallaştırılarak anlam kazandırılmaya çalışılmıştır. Her aydın kendi düşünce yapısına uygun tanımlamalar ve yorumlar yaptığından, çoğu zaman karşılıklı tartışma içerisinde olan pek çok farklı görüş, kavram, anlam ortaya çıkmış olsa da tarihî süreçte Osmanlı Modernleşmesi ve Cumhuriyet Dönemi Modernleşmesini kapsayan Türk Modernleşmesinde devlet adamları ve bürokrasinin yanında “*aydınların, edebiyatçıların*” aktif rolü inkâr edilemez. Günümüzde de tartışmaları tüm hızıyla devam etmekte olan bu değişim treninin makinistleri adeta düşünürler, edebiyatçılar ve ortaya çıkan eserler olmuştur.

Şerif Mardin’in aktarımına göre; 1890-1905 yılları arasında doğmuş, Osmanlı’nın son dönem entelektüelleri “*kültürel-akademik-entelektüel*” hayatta kurucu rol oynamışlar, Türk hayatına yön vermişlerdir. Özellikle Cumhuriyet Döneminin ölçülerini belirleyen ilke İttihat ve Terakki geleneği olmuştur (Mardin, 1985: 350-351; Işık, 2020b: 97).

Cumhuriyet’in temelini “*bilim*”, “*her alanda uzmanlık*”; yani “*çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmanın anahtarı*” olduğunu tekrarlar dille getiren Mustafa Kemal Atatürk, sanat ve düşünce adamlarımızdan “*Namık Kemal, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp, Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı, Şehbenderzade Hilmi*”... gibi isimlerden etkilenmiş (Çaycı, 2005: 100-101; Işık, 2020b: 97); millî duyuş ve duruş tarzı çerçevesinde dönüşümü sağlamak anlamında “*Yahya Kemal, Ziya Gökalp, Mehmet Akif, Yusuf Akçura*” gibi isimlerle birleşmiştir (Yalçın, 2013: 121; Işık, 2020b: 97).

Özellikle “*Türkçülüğün ve Cumhuriyet’in düşünsel anlamda babası*” şeklinde anılan; millî devleti fikrî bir tercih olmaktan ziyade tarihî bir zorunluluk olarak yorumlayan; “*Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*” (Gökalp, 2010) adlı eserinde “*muasır bir İslâm Türklüğü; millî muasırlaşma*” sentezini kurgulayan Ziya Gökalp’in lider Atatürk üzerindeki etkisi tartışılmazdır. “*Halkçılık, Milliyetçilik, Laiklik, Batıcılık, Millî Tarih ve Kültür, Dilin Sadeleştirilmesi, Türkçe Ezan, Kadın Hakları, Eğitimin Modernleştirilmesi*...” gibi pek çok konuda Atatürk, Ziya Gökalp’ten ilham almıştır (Yılman, 2003: 38; Işık, 2020b: 97). Türkçülerin “*milliyetçi*”, Batıcıların “*medeniyetçi*” görüşlerinden belirli nüanslarla etkilenen Atatürk, İnkılâbı “*Milliyet*” ve “*Medeniyet*” ilkeleri dahilinde farklı bir sistem olarak temellendirmiştir (Safa, 2006: 90-102; Yalçın, 2013: 118-119; Işık, 2020b: 97). Bu İnkılâbın kabul görmesi ve her alanda yerleşmesi adına ise Atatürk, değişimin merkezine “*eğitimi*” almıştır. Türk

İnkılâbı ile gelen değerlerin ancak “*eğitim aracılığıyla*” korunabileceği ve anlaşılabilceğini vurgulayarak bu görevi annelere, öğretmenlere, aydınlara, sivil toplum örgütlerine yüklemiştir. Cumhuriyet'in koruyucusu gençler bunlara emanet edilmiştir (Işık, 2007).

Atatürk'ün “*Başöğretmen*” unvanı ile kara tahta başına geçip Türk Milletinin eğitim seferberliğinde bizzat çalışması, devlet adamlığının yanında milletinin öğretmenliğini yapması, “*Benim asıl kişiliğim öğretmenliğimdir; ben milletimin öğretmeniyim...Eğer Cumhurreisi olmasam, Maarif Vekilliğini almak isterdim...*” sözlerini sarf etmesi O'nun eğitime verdiği değerden kaynaklanmaktadır (Işık, 2020a: 173-196).

Dil ve edebiyatın, hitabet sanatının önemini aynen tarihte olduğu gibi daha öğrencilik yıllarında kavrayan ve tüm hayatı boyunca bu alanlarla ilgilenen Atatürk kültürlü, medeni toplum kurma hedefinde en esaslı araçlardan gördüğü *edebiyatı* şöyle tarif etmiştir (Afet İnan, 1971: 49; Göçgün, 2009: 943):

“Söz ve manâyı, yani insan beyninde yer eden her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenlerin veya okuyanların çok ilgisini çekecek şekilde söylemek ve yazmak sanattır. Bunun içindir ki edebiyat ister nesir halinde olsun ister nazım şeklinde olsun; tıpkı resim gibi, heykeltıraşlık gibi, bilhassa mûsikî gibi güzel sanatlardan sayılagelmektedir.”

Millî kültürün en temel unsurlarından saydığı edebiyatın nasıl ele alınması gerektiği ve Türk çocuklarına okullarda ne şekilde okutulması ve öğretilmesi gerektiği konusu üzerinde önemle duran Atatürk, edebiyat öğretiminin başlıca hedeflerini şöyle belirlemiş ve ulaşılabilecek sonucu şöyle aktarmıştır (Afet İnan, 1971: 50-51; Göçgün, 2009: 943):

“1) Türk çocuğunun kafasını, düşüncesini yaratılışındaki dikkat ve özene göre geliştirmek. Bu ise, Cumhuriyet'in sağlıklı bir şekilde yürütülmesinden sorumlu olan Millî Eğitim Bakanlığı'na düşen bir görevdir. 2) Güzel korunan Türk kafa ve zekâlarını açmak, yaymak, genişletmek. Bu da özellikle Kültür ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın görevidir. 3) Bir taraftan da Türk milletinin ve Türk çocuğunun aklında, zekâsında var olan kabiliyetlerini, Türk'ün karakterindeki, yani öz yapısındaki sağlamlıkları, duygularındaki yükseklik ve genişlikleri -edebî eserler vasıtasıyla- kendilerini hiç zorlamadan, natürel (tabii, doğal) bir şekilde dile getirmeye onları alıştırmak...”

“Türk çocuğu konuşurken, onun düşüncelerini ortaya koyuşu ve dile getirişi; Türk çocuğu yazarken, onun ifade mükemmeliyeti, üstünlüğü; kendisini dinleyenleri veya yazısını okuyanları peşine takarak, yüksek Türk ülküsüne ulaştırabilecektir.”

Atatürk'e göre Türk İnkılâbı ülküsü yolunda edebiyat, hedef gösterici ve yürütücü olmalıdır. Türk çocuğu ve gençliği edebiyat sayesinde milletinin yüceliğini, karakterini, yaratıcılığını öğrenecek, inkılâplara bu yoldan bağlanacak ve onları koruyacak, bu yolda iyi bir hatip, güzel, dokunaklı, etkileyici söz söyleyen bir kimse olarak yetişecek ve böylece milletini de peşinden sürükleyecektir (*Kemal Atatürk Yolu*, 1959: 7-9; Göçgün, 2009: 943). Atatürk'ün tüm bu düşünceleri “edebiyat ve dil programları”nın biçimlenmesinde etkili olmuştur.

Modernleşmeci Lider Mustafa Kemal Atatürk'ün, aldığı radikal kararlar doğrultusunda “*siyasi, idari, sosyal ve kültürel, hukuki, ekonomik*” vb. birçok alanda gerçekleştirdiği köklü reformların Türk Milletine tanıtılması ve onlar tarafından benimsenmesi görevini üstlenen “*Erken Dönem Cumhuriyet Dergiciliği*”nin incelenmesi dönem anlayışının kavranması açısından ayrıca bir önem arz etmektedir. Millî ve modern Türk Devleti'nin sesi olarak, Atatürk ilke ve inkılâplarının savunuculuğunu yapan ve bunları okuryazar kitleye tanıtmada önemli bir rol oynamış olan *Hayat Mecmuası*, Cumhuriyet Dönemi dergilerinin önemlilerinden birisidir.

Hayat Mecmuası, “1920’den itibaren yayın dünyasında yer alan ‘ilmî, fikrî, edebî, tarihî, toplumsal, kültürel, siyasî, felsefî, dinî, iktisadî, fennî, ziraî ve eğitsel’ mecmuaların 1926’daki devamı niteliğinde, Cumhuriyet’in ilanından üç yıl sonra çıkmıştır. Ankara’da yayın hayatına giren; ancak baskısı İstanbul’da yapılan *Hayat*, her sayısı kapak dışında yirmi büyük sayfa hacminde, son cildin yayınına kadar 146 sayılı bir koleksiyon oluşturmaktadır. Derginin ilk dört cildi 1-104. sayıları (2 Aralık 1926-22 Kasım 1928) eski Türkçe olarak çıkmış; dördüncü ciltten sonra bazı sayılarda okuyucuyu alıştırmak için yavaş yavaş yeni harfler tanıtılmış, sayfanın bir tarafında eski Türkçe, diğer tarafında yeni Türkçe metinler verilmiştir (1928- 1929 arası). 105. sayısından (29 Kasım 1928) itibaren beşinci, altıncı ve ‘*Yeni Tertip*’ adıyla son cildi yeni harflerle Türkçe olarak yayımlanmıştır. 135. sayısından (15 Temmuz 1929) sonra yayınında bazı düzensizlik ve gecikmeler görülmeye başlayan *Hayat*, 146. sayıdan sonra sayfaları artarken boyutları küçülen bir şekle girmiş; yeni bir numaralandırılış ile 1930 yılının Ocak-Mayıs ayları arasında eski özelliğini kaybetmiş olarak 5 sayı daha çıktıktan sonra kapanmıştır” (Işık, 2009: 258; Işık, 2020b: 77; Uçman, 1998: 12; Demir, 2005: 32).

“*Pragmatist felsefe*”den dolayı fayda ve yaşantıya öncelik veren *Hayat Mecmuası*, “*bilim, siyaset, milliyetçilik, inkılâp, sosyoloji, felsefe, antropoloji, edebiyat, mimari, güzel sanatlar, tarih, coğrafya, ekonomi, tiyatro, müzik, spor, eğitim, kadın, inceleme-hatıra-araştırma, dil-yazı-alfabe, tiyatro, şiir, sanat, sanat tarihi, hukuk tarihi, pozitif bilimler, vatandaşlık bilgisi, din, Doğu-Batı meseleleri, yayın dünyası...*” gibi geniş yelpazeden tartışma başlıklarını içinde barındırmakla beraber, aktüalite haberlerinin değerlendirildiği yazıları da okuyucularına sunmuştur. *Mecmua*’da “*basının kullandığı dil, alfabe tartışmaları, intihar vakaları, ahlâk seviyesindeki değişimler, kadın hakları, modernleşme, kültür buhranı ve kimlik karmaşası*” vs. güncel başlıklar ele alınarak, bunlara dair haftalık haberler aktarılmıştır (Işık, 2020b: 79-81).

“Modernleşmenin millî kültürle birleştirilmesini savunan; bireyleri ve toplumu Cumhuriyet inkılâplarının dayandığı fikrî ve kültürel temeller doğrultusunda eğitime, Türk İnkılâbının yönelimlerini ve niteliklerini, haklılığını tüm dünyaya anlatma amaçlarına hizmet için çıktığını her fırsatta ilân eden” (Işık, 2020b: 79) *Hayat Mecmuası*’nın çıkış amacını kurucusu ve başyazarı Mehmet Emin (Erişirgil) şu şekilde aktarmıştır (*Hayat Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 1, 2 Aralık 1926: 1-2):

“Hiçbir devrin gençliği bugünün ve yarının Türk münevverleri kadar mesuliyet karşısında kalmamışlardır. Büyük İnkılâbımız müstakil ve milletler arasında mevki sağlam bir Türkiye yarattı. Mazinin sultanları kırıldı. Medeniyet âleminde mevki tutabilmeliğimize mâni olan bütün engeller yıkıldı. Gençlik büyük İnkılâba olan borcunu ödemek mecburiyetindedir. Bu borç ancak Türk Milletinin refahına ve saadetine masraf şuurlu bir sa’y ile ödenebilir. Bu sa’yın tarzını, istikametini ancak ‘ilim’ tayin eyleyebilir. Yeni Türkiye İnkılâptan sonra birtakım iktisadî ve içtimâî meseleler muacehesindedir. Bugünün ve yarının münevverleri bu meseleleri ancak ilmî bir zihniyetle mal eyleyebilirler. Her devirden ziyade bugünün gençliği hakikî bir ilimle mücehhez olmak mecburiyetindedir. ‘Hayat’ gençliğin ilme karşı muhabbetini arttırmaya çalışacaktır.

...Hayat hakikî müspet ilim zihniyetine karşı gençlikte hürmet uyandırmaya uğraşacak, hadısâtı görmek, üzerinde düşünmek muhabbetini telkine çalışacaktır. Gayemiz birtakım mefhumları bilen değil; vakayı üzerinde düşünebilen kuvvetli münevver bir zümre görmektir. Hayat, sanat muhabbet ve zevkinin artmasına ufak bir hizmet yapmaya muvaffak olursa bahtiyardır. Hayat kimsenin malı değildir. Bütün münevver zümrenindir. Onların temâyülâtından kuvvet alarak, onların müşterek mefkûresini söyleyecektir. Böyle olduğu için ferdi hayat gibi fânî olmayacaktır.”

Görüldüğü üzere Mehmet Emin, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin toplumsal ve kültürel, ekonomik sorunlarının ancak bilimsel bir zihniyetle-zihniyet dönüşümüyle çözülebileceğini belirtmiş ve amaçlarının “*Türk İnkılâbının devamlılığı için sorumluluk altındaki Türk gençliğini bilime ve sanata yönlendirerek onların bu alanlara saygı duymalarını sağlamak*” olduğu vurgusunu yapmıştır (Işık, 2020b: 79).

Bilimi ve sanatı gençlere sevdirmeyi amaçlayan *Hayat Mecmuası*'nın geniş, idealist yazar kadrosu, sanat yardımıyla İnkılâp değerlerinin halka benimsetilmesini özenle savunmuşlardır. Keyfin ve hayattan zevk almanın, estetik değerlerin, Atatürk ilke ve inkılâplarının “*eğitim*” aracılığıyla; özellikle “*edebiyat öğretimi*” ile gençlere kazandırılabilmesine inanan yazarlar, ortaöğretimdeki edebiyat öğretiminin niteliği ve önemini işleyen makaleler yayımlamışlar ve birbirleriyle tartışmışlardır.

Dergide bu konuya ilişkin ortaya çıkan başlıklar ve bu başlıklar altında sunulan bilgiler, Erken Cumhuriyet Dönemi modernleşme anlayışının ve eğitim-öğretim ilkelerinin kavranması noktasında önem arz etmektedir. Araştırmada *edebiyat öğretimine* ilişkin *Hayat Mecmuası*'ndan seçilen makaleler üç ayrı başlık altında değerlendirmeye alınmıştır.

Edebiyat öğretiminde program sorunu ve ‘yeni bir insan’ yetiştirme meselesi

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte yeni dönemde eğitimin başlıca hedefi; her düzeydeki okullarda yeni rejimin gerektirdiği ve yeni Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu nesiller yetiştirmek olmuştur. Bu hedef de öncelikle “*siyasî bir eğitimi*” gerekli kılmıştır. Öğretmenlere büyük sorumluluk yüklenmiştir (Akyüz, 1978: 275-281).

Eğitim Bakanı İsmail Safa Özler'in 8 Mart 1923 tarihli genelgesi ve Eğitim Bakanı Vasıf Çınar'ın 8 Eylül 1924 tarihli genelgesinde gösterilen *eğitim ve öğretimin ilke ve amaçları*, Cumhuriyet'in başlarında kabul edildiği ve Atatürk'ün bilgisi, hatta talimatı dahilinde hazırlandığı için büyük önem taşımakta; bu araştırmanın konusu itibarıyla 1926-1930 yılları arasında çıkan *Hayat Mecmuası*'na örneklik teşkil etmesi bakımından da önem arz etmektedir. 15 Temmuz 1921 Maarif Kongresi'nde Atatürk eğitim ve öğretime ilişkin belirlemelerini aktarmış ve de yapılacak işin ayrıntılarını öğretmenlere bırakmıştır. Ortaya çıkan temel amaç ve ilkeler şöyledir: “Her şeyde güçlü ve azimli, millî varlıkları ile çatışmayan her fikre saygılı, ülkeyi esaret altında bırakmayacak düşünceye sahip, kalplerinde ve ruhlarında Cumhuriyet için fedakâr olmak ülküsünü taşıyan nesillerin yetiştirilmesi. Okulların insan ilişkileri, toplumsal yaşama kuralları, temizlik, düzen vs. gibi hususlarda medenî ve örnek alınacak bir eğitim yapmaları; vicdan ve fikir hürriyeti, bilinçli bir sorumluluk telkin etmesi; ilim ve okuma zevkini vermesi; sağlıklı olmanın değerini öğretmesi; beden ve fikren dengeli gelişimi sağlaması; toplumun ve ailelerin ihtiyaçlarını dinleyip göz önünde tutması; tasarruf, yardımlaşma ve iktisat fikirlerini vermesi; çocuklarda hür ve makul bir disiplin oluşturması. Öğretim programlarının uygulamalı ve işe yarar bir hale getirilmesi” (Akyüz, 2006: 331; Binbaşıoğlu, 2014: 376/429-426/449-457).

Erken Cumhuriyet Döneminde, belirlenen bu amaç ve hedefler doğrultusunda, “*okul-sistem-program ve yöntem*” konusunda arayışta olduğu da gözlemlenmektedir. *Maarif Kongresi* sonrası öğretmenler işe koyulmuş; mesleki dergi ve gazetelerde fikirlerini sunmuşlardır. Atatürk bizzat kendisi Cumhuriyet kurulmadan önce ve sonrasında memleketi gezerek halkla “*eğitim*” konuşmaları yapmıştır. Kongrelerde öğretmenleri dinlemiş, fikirlerini paylaşmıştır. En önemlisi de bu ilk yıllarda dünyadaki yeni okulların programları incelenmiştir. Bazı Avrupa ülkelerine gönderilen öğretmenlerden raporlar istenmiş; bunların çoğu *Maarif Vekaleti Mecmuası*'nda yayımlanmıştır. 1925'e kadar üç kez bilimsel kurullar toplanmış; hatta 1926'da Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati, Avrupa ülkelerindeki okulların programlarını incelemek üzere iki aylık seyahate çıkmıştır. Avrupa'dan ve Amerika'dan uzman eğitimciler getirilerek raporlar alınmış; bunlara göre de planlama ve uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu raporların en önemlileri Amerikalı ünlü eğitimci *John Dewey* ve Belçikalı eğitimci *Dr. Kühne*'ye aittir. Okul programları baştan sona yeniden ele alınmış; kendine özgü bir eğitim-öğretim sistemi ortaya çıkmıştır. 3 Mart 1924 *Tevhid-i Tedrisat*'ın ilanı ve sonrasındaki tüm gelişmeler Cumhuriyet eğitiminin ilkelerini

belirlemiştir: “Cumhuriyet eğitimi lâiktir. Cumhuriyet eğitimi millîdir. Cumhuriyet eğitimi halkçıdır. Cumhuriyet eğitimi ekonomiktir. Cumhuriyet eğitimi, cinslerin eşitliğine dayanır. Cumhuriyet eğitimi inkılâpçıdır.” Eğitim sistemi demokratikleştirilmiş ve eğitim alanında laiklik eyleme dönüştürülmüştür (Binbaşıoğlu, 1998: 155-156; Binbaşıoğlu, 2014: 372-377; 2001 Yılı Başında Millî Eğitim, 2000: 29).

1926-1930 yılları arasında ülkenin önemli fikir dergisi olarak çıkan ve Cumhuriyet inkılâplarının felsefesini yapan *Hayat Mecmuası*, eğitim ve öğretime ilişkin tüm bu gelişmeleri yakından takip etmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın Talim ve Terbiye Dairesinin ilk başkanı olan Prof. Mehmet Emin Erişirgil'in kuruculuğu ve başyazarlığında önemli tartışmalara ev sahipliği yapmıştır. Mecmua, genel olarak çocukların ve gençlerin “pozitivist ve pragmatik bir dünya görüşüne göre” yetiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Eğitime ilişkin Mecmua'da savunulan görüşlerin ortak noktası da şöyle toparlanabilir: “Geçmiş nesillerin değer yargılarının, soyut düşüncelerin bir işe yaramadığı artık anlaşılmuştur. İnsanlığı yükseltecek olan sadece düşünme değil; mukaddes ateş (ülkü), irade ve eylemdir. Bir fikir, bizim tabiat ve toplum üzerinde etkili olmamızı sağlıyorsa doğru kabul edilebilir. Hayatın yoğun biçimde yaşanmasını azaltan her inanış zararlıdır. Türk gençleri zeki ve çalışkandır; ancak araştırma, düşünme, kişisel bir görüş ortaya koyma konularında başarısızdır. Yeni eğitim-öğretim sistemi bilimsel, akılcı, modern ve tecrübeci, faydacı, demokratik, millî program ve yöntemlerle düzenlenmeli; estetik ve sanatı sevdirmelidir” (Işık, 2007; Akyüz, 2004: 5-8).

Taşıdığı bu misyonla *Hayat Mecmuası*, dönemin eğitim meselelerine sütunlarından fikirler, tavsiyeler sunarak hizmet vermiştir. “Ortaöğretimde Edebiyat Öğretimi” özelinde sunulan düşüncelerin, gözlem ve teşhislerin dönemin eğitim tartışmaları ve planlamalarıyla paralellik gösterdiği de bir gerçektir.

15 Temmuz 1923'te toplanan “Birinci Heyet-i İlmiye”, Tevhid-i Tedrisat'ın ardından Nisan 1924'te toplanan “İkinci Heyet-i İlmiye” ve 1926 yılı başında toplanan “Üçüncü Heyet-i İlmiye” kararları, kanunlar sayesinde gelişim ve değişim gösteren ortaöğretim, eğitim sistemi içerisinde asıl düzenini 22 Mart 1926 tarihli, 789 sayılı “Maarif Teşkilatına Dair Kanun” ile almıştır. Ortaöğretim okulları; “liseler, ortaokullar, ilk öğretmen okulları ve köy ilk öğretmen okulları” şeklinde planlanarak tüm eğitim faaliyetleri Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmış, bir “dil heyeti” oluşturularak eğitimin Türkçe yapılması ve Türkçe'nin geliştirilerek yaygınlaştırılması sağlanmış, Talim ve Terbiye Kurulu oluşturularak manevi denetim hedeflenmiş, nitelikli öğretmen yetiştirme işi öncelikli sayılmıştır. İlkokullardan sonra yatılı okullar dışında ortaöğretim öğrencilerinden ücret alınmaması kararı da 24 Nisan 1926 tarih ve 822 sayılı yasayla gelmiş, ancak uygulamasına 1927 öğretim yılı başında geçilmiştir. 1927-1928 öğretim yılından itibaren de ilk defa “karma öğretim” kararı alınmış, 1930'dan sonra ortaöğretim okulları karma okul haline getirilmiştir. 1923'ten sonra genel olarak okul ve öğrenci sayıları hızla artırılmıştır. 1923-1924 öğretim yılında ortaokul sayısı 72, öğrenci sayısı 5.905, öğretmen sayısı 796 olmuş; sonraki yıllarda daha da artmıştır (2001 Yılı Başında Millî Eğitim, 2000: 30; Cicioğlu, 1985: 134-137; Cicioğlu, 2010: 137-147).

Edebiyat ve dil eğitimi ise, 1920-1923 yılları arası “Hazırlık Dönemi” ve 1924-1928 yılları arası “Eğitim İnkılâpları Dönemi”nde gerçekleştirilen, tüm bu saydığımız eğitim çabaları kapsamında planlanarak temellendirilmiştir (Ergün, 1997). Okul türlerine göre belirlenen hedefler doğrultusunda programlar düzenlenmiştir: “Temel eğitimde pratik amaçlı bir çalışma, ortaöğretimde kültür dilinin kazandırılmasına yönelik çabalar, yükseköğretimde ihtisas alanına yönelik dil ve edebiyat eğitiminin yapılageldiği bilinmektedir” (Kaya, 1996: 23; Beyreli, 2010: 439-440).

1920-1930 yılları arasındaki ders kitaplarına göz atıldığında; ortaöğretim ve yükseköğretimde “edebiyat bilgisi, teorisi” yerine “edebiyat tarihi”nin daha çok verildiği anlaşılmaktadır. Bunda II. Meşrutiyet

Döneminde Türkoloji çalışmalarının artması ve Türkçülüğün öne çıkması etkili olmuştur. “Köprülüzade Mehmet Fuat’ın tarih, sosyal ve siyasi tarih, sosyoloji ilimlerinin penceresinden edebiyat tarihini ilk olarak incelediği *Türk Edebiyatı Tarihi* (Birinci Kitap: *Kable'l-İslâm Türk Edebiyatı-1920*; İkinci Kitap: *Ba'del-İslâm Türk Edebiyatı-1921*), İbrahim Necmi'nin *Tarih-i Edebiyat Dersleri-1922*, Süleyman Şevket'in *Güzel Yazılar-1923-24*, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Hocası Ali Ekrem'in *Türk Edebiyat Tarihi-1923-24/Şerh-i Mütûna Methal Edebî Meslekler-1928*, İsmail Habip'in *Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi-1924*, Hıfzı Tevfik, Hamamîzade İhsan, Hasan Âli'nin *Türk Edebiyatı Numuneleri-1926*, Ali Canip'in *Edebiyat-1924-1926* ve *Türk Edebiyatı Antolojisi-1930*” isimli eserleri örnek verilebilir (Yetiş, 2009: 967-978). Sonuç olarak söylemek gerekirse, 1920-1938 yılları arasında edebiyat öğretiminin hedeflerini, edebiyat tarihi alanındaki çalışmalar ve ders kitaplarını *Türklük bilincinin/Türk kimliği inşasının* ürünleri olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Erken Cumhuriyet Döneminde “*genelde eğitim, özelde edebiyat öğretimi*” üzerine tüm bu çabaların ve gelişmelerin tartışmalar eşliğinde devam ettiğine kanıt *Hayat Mecmuası* makaleleridir.

Ali Canip (Yöntem), “Orta Tedrisatımızda Edebiyat” (*Hayat Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 33, 14 Temmuz 1927: 123-124) adlı makalesinde Batılıların edebiyat öğretimine bakış açısını özetleyerek oradaki gelişmeler çerçevesinde bizdeki edebiyat öğretiminin durumunu sorgulamıştır. Batılı bilim adamları ve edebiyatçıların orta öğretimde gençliğe hangi eserlerin okutulması gerektiği konusuna çok önem verdiklerini vurgulayarak yazısına başlayan Yöntem, Prof Alfred Kruvaze'nin şu sözünü aktarmıştır: “*Bedîi hassasiyet haz ve neşe içinde mündemidir (yerleşmiştir.) Haz ve neşe ise kuvvettir.*”

Ali Canip (Yöntem)'in Batı örneğinde edebiyat alanına ve öğretimine ilişkin aktarımları şöyledir:

Batılı bilim adamları gençlik eğitiminde “*haz ve neşe gücü*”nden önemli ölçüde yararlanmak istediklerinden senelerdir bu konuyla ilgili konferanslar vermişler ve bu konferansları ayrıca kitap olarak bastırmışlar, çeşitli eserler yayımlamışlardır. Bütün bu çalışmaların amacı da dönemin ilkesi olan *demokrasiyi* edebiyat öğretimiyle uzlaştırmak, gençliğe modern fikirler, duygular, heyecanlar kazandırarak “*yeni bir insan*” yetiştirmektir. Örneğin, Salomon Renak'ın bir pedagoji kongresinde “*Ortaöğretimi işgal eden 17. yüzyıl yerine 18. yüzyıl edebiyatı konulmalıdır.*” iddiasını ortaya atması üzerine, yalnız Fransa'nın değil, bütün dünyanın hem en büyük edebiyat yazarlarından biri hem de eğitimcisi olan Prof. Gustav Lanson verdiği konferansta “*17. yüzyıl mı, 18. yüzyıl mı?*” tartışmasını yapmıştır. Lanson'a göre, ortadan kalkmış bir dünyanın hayali olarak 17. yüzyıl bizden çok uzaktır ve edebiyatı da sadece zihni unsurlara ve monoton yaşayışa baktığından bu edebiyatın içinde sosyal duygu çok azdır.

“Orta Öğretim Üzerinde Çağdaş İncelemeler” adlı bir başka konferansında Edebiyat Tarihi Profesörü Gustav Lanson şunları ifade etmiştir:

“Edebiyat tarihini yükseköğretime tahsis edeceğim, çünkü tarihî öneme sahip ancak estetik noktasında değeri çok az olan eserlerden bahsetmeksizin edebiyat tarihi yapılamaz. Ortaöğretimde esas olan seçilmiş metinlerdir. Şu kadar ki öğrenilmesi kolay ve yorum ve eleştiri formüllerinden tamamıyla ayrılmış küçük bir kronoloji, okunacak eserleri sıralamaya yardım edebilir. Ortaöğretimde edebiyat tarihinden ne kadar korkarsam insanî hayatı gözetmeye ve görmeye bağlı edebî incelemelere o kadar önem veririm. Öğrencimiz vereceğimiz metinlerle hatta bunların en ciddileriyle ilgili olacaklardır; eğer biz azimli, mücadeleci ruhları gösterecek olursak!

Çocuk, küçük yaştan itibaren insanların hareketlerine bakmayı, gördüğü şey hakkında yorumlar yapmayı sever ve küçük bir tecrübe toplamış olur. Bunu genişletelim; ona edebiyatta bitmez tükenmez birçok hayat manzarası verelim, öyle birçok hayat ki yaşanılanların en zengini olsun...”

“Bugünün eğiticisi 17. yüzyılda mevcut olmayan şeyi bilakis 18. yüzyılda bulmuştur. Eski hükümet tarzının idealist ve pratik eleştirisini, sosyal duygunun hareketini, bilimsel araştırmayı, demokratik idarenin esaslarını; “hürriyet, eşitlik, halk menfaati” fikirlerini-La dogmes des servitude- inançların cazibesinden kurtulmuş bir topluma rehberlik eden akli araştırmaları, bilimsel gelişmeleri hep orada bulur. Şüphesiz 18. yüzyıl edebiyatının eleştirel ne ilmi ne felsefi ne siyasi ülküleri bizimkilerin aynı değildir. Hiçbir sonuç, hiçbir bilgi, hiçbir yöntem yoktur ki biz onu iyileştirmiş veya değiştirmiş olmayalım. Fakat içinde yaşadığımız zihni ve sosyal düzenin kökenlerini biz o devirde buluyoruz. Bugün hala hareketimizin ateşleyicisi olan duyguları o devrinden tanıyoruz. Voltaire, Montesque, Didero, Rousseau bize daha yakındırlar. Kültürel mirasımızı toplamak ve çalışmalara devam etmek konusunda bu isimler çocuklarımızı daha iyi aydınlatırlar...”

Görüldüğü üzere Prof. Gustav Lanson, Salomon Renak gibi düşünmüş ve 18. yüzyılın günün çocuklarına, gençlerine 17. yüzyıldan daha çok fikir ve duygu malzemesi vereceğine inanmıştır. Hatta Renak’tan daha da ileri giderek 19. yüzyıla açılacak payın daha büyük olduğunu savunmuştur. Bu yüzyıl edebî yolu tavsiyeye değer bir hale getirecek özelliktedir ki eserlerin zenginliği, güzelliği, ciddiyeti, -accessibilite-içtenliği gibi dil ve fikirlerin de güne yakın olması 19. yüzyılı önemli kılmaktadır. Bütün Fransız medeniyeti, bu yüzyılla her yerde olduğundan daha çok gençlik için bir örnektir. Klasik dönemin, yani 17. yüzyılın gitgide estetik noktasında şekli bozulmuştur ve onu takip eden 18. yüzyıl o şekil bozukluğundan etkilenmiştir. 19. yüzyılda böyle bir sıkıntı söz konusu değildir. Gustav Lanson, bu konuyla ilgili bir de esri yapmıştır; 19. yüzyıla ait, büyük yazarların eserlerinden seçme bir kitabın basımının yapılabilmesi için kanunî sebeplerle mirasçıların razı edilmesindeki zorluğu hatırlatarak şöyle demiştir: “Bu konuda gerekli olan diploması, Ruslar ile Japonları uzlaştıran diplomasiden daha önemlidir.”

Ali Canip, tüm bu aktarımlardan sonra şu soruyu sormuştur: “Ya biz ne yapacağız? Orta tedarikatımızda çocuklarımıza hangi eserleri vereceğiz ki onları asrın manevî kuvvetleriyle teçhiz edebilsin (donatabilsin).” Bu soruya cevaben yorumları şöyledir: Yükseköğretimimizde “Türk Edebiyatı” dersleri gerekli olduğu şekilde öğretilecek bir sisteme kavuşturulmuştur. Ziya Gökalp, Türk hayatı ve tarihinin bir bütün olarak araştırılması gerektiğini ilk defa ortaya koymuştur. Köprülüzade Mehmet Fuat ise tarihte olduğu gibi Türk edebiyatının da kökeninden itibaren; çeşitli lehçelerinden, görünümünden, kollarından hiçbiri ihmal edilmeksizin araştırılması gerektiğini anlamış ve anlatmıştır. Ortaöğretimde ise durum acıklıdır. Türk çocuğu, Fransız çocuğunun donanımından mahrum kalmaktadır. Gustav Lanson, 17. yüzyılın uzaklığını eleştirirken bizdeki *Divan Edebiyatının* uzaklığı hiç tartışılmamıştır. Felsefesiyle ve edebiyatıyla başlı başına bir dünya olan 17. yüzyılı, bu dönemi en iyi tanıyan bir kişi olarak Prof. Lanson’un Fransız çocukları için yeterli görmediği düşünüldüğünde; bizdeki *Kasidenin* ve *Divan Edebiyatının* belirli ve sınırlı kavramlarla yapılan anlatımdan başka fazla bir önemi kalmamaktadır. Okul programlarından bunların kaldırılması; *Fuzulî*’nin, *Bakî*’nin *Nefî*’nin, *Nedîm*’in Türk çocuklarına tanıtılmaması anlamına da gelmemektedir.

Ali Canip, kendisinin de Divan Edebiyatı üzerine çalışmalarının olduğunu ve bunların bütün Türk liselerinde okutulduğunu vurgulamaktadır. Ona göre asıl önemli olan şey, çocuklara dönemin şartlarına uygun bir edebiyat öğretimi vermektir. Fransızlar bizdeki Divan Edebiyatıyla karşılaştırılmayacak kadar zengin ve şüphesiz çok daha iyi olan 17. yüzyıl edebiyatını unutma çukuruna fırlatmamışlardır. Ancak onu günün öğretimi için yeterli görmemişler, öğretimde daha yeni zamanlara inme zorunluluğunu hissetmişlerdir. Başka bir gerçek de büyük eğitimcilerin eksik buldukları 17. yüzyıl edebiyatının Rönesans ürünü olduğudur. Bizdeki Divan Edebiyatı ise tamamen eski düşüncenin ürünüdür. Bu fikirlerini Ali Canip şöyle aktarmıştır:

“Ne yapacağız? Türk Rönesans’ına başlangıç olarak kabul edebileceğimiz Tanzimat Döneminden sonraki edebiyatımız, acaba Divan Edebiyatının açığını kapatabilecek halde midir? Heyhat!...”

Divan Edebiyatı hiç olmazsa kendi cinsi ve nevi içinde tam ve mükemmeldir. Bu devrede yetişen Türk şairlerini aynı zihniyetteki Arap ve Acem şairleriyle mukayese edebiliriz. Fakat Şinasiyle başlayan mektebin mensuplarını Avrupalı kalemdaşlarıyla bir payede (derecede) düşünmeye imkân yoktur. Elbette Namık Kemal'den, Hamit'ten, Fikret'ten bugünün Türk çocuğuna verilecek şeyler vardır; öyle şeyler ki onun içtimai duygularını canlandırabilir. Fakat kâfi midir? Asla! Niçin asla? Çünkü evvela Kemal'in, Hamit'in, Fikret'in yazıları asrın edebiyatlarına nazaran her noktadan zayıftır. Mesela Türk çocuğuna hayatın portresini, insanın psikolojisini gösterecek dramatik eserlerimiz yok denecek derecelerde ehemmiyetsizdir. Diğer neveler de zengin değildir..."

Ali Canip, dil konusunda da bu edebiyatçıları eleştirmektedir. Ona göre Türk çocuğu Namık Kemal gibi, Tevfik Fikret ve Halit Ziya gibi isimlerin kullandığı dili kullanamaz. Kullanamayacağı dile sahip olan bu kişiler de onun ihtiyacını karşılayamadığı gibi iyi bir model de olamazlar. *"Ne garip bir hadise ki Türk edebiyatının lisamı Türk ediplerinden daha süratli!"* diyen Ali Canip, *Rübâb-ı Şikeste*'nin² (Tevfik Fikret, 2016) günün yazı diliyle incelenmesinin bu konuya açıklık getireceği düşüncesindedir.

Özetle Ali Canip (Yöntem) bu makalesinde, Türk çocuğunun çağdaş öğelerle donatılabilmesi için ortaöğretimde Batı edebiyatına yer verilmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre Türk çocuğu günün gelişmelerini, modern hayatın anlamını ve yeni ihtiyaçları görmek zorundadır. Bu noktada Cumhuriyet eğitimine düşen görev ise öğretim programlarını Türk çocuğunun ve Türk gencinin ihtiyaçlarına göre yeni baştan düzenlemektir. Eğitimciler ve edebiyatçılar okullarımızdaki edebiyat öğretiminin yenileştirilmesinde sorumludur.

Ali Canip (Yöntem), programla ilgili düşüncelerine "Orta Tedrisatımız İçin Hangi Eserleri Seçeceğiz?" (*Hayat Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 34, 21 Temmuz 1927: 143-144) adlı makalesinde devam etmektedir. Yazısına şu aktarımla başlamıştır:

"Bir mektep için intihap edilecek (seçilecek) edebî eserler mektep talebesinin alakasını celp etmeli. Çünkü alaka olmadan zevk alınmaz. Zevk alınmadan da faydalı bir netice istihsal edilemez (üretilemez)." -Amerikalı eğitimcilerin raporundan-

"Edebiyat tedrisinin gayesi her şeyden evvel çocuğa yanlışsız yazmayı ve konuşmayı öğretmektir." -Gustav Lanson-

Ali Canip, bu makalesinde iki kaynağı esas alarak ortaöğretimimiz için hangi eserlerin seçileceği konusunu işlemiştir. Bu kaynaklar şunlardır:

- ✓ Amerika'da kısa süre önce ara okulların amaçları ve ilkeleri, bu okullarda okutulan derslerin her birinin amaçları ve öğretim yöntemleri gibi konuların çözümü için Amerika'nın en iyi eğitimcileriyle uzmanlarından oluşan bir komisyon kurulmuştur. Dil Komisyonunun raporunda sunulan *edebiyat* derslerinin amacına ve *edebî eserlerin* seçiminde geçerli olan esaslara ilişkin bilgiler bir eğitimci tarafından İngilizceden tercüme edilerek Ali Canip Bey'e gönderilmiştir.
- ✓ Fransız yazar ve eğitimcisi Prof. Gustav Lanson daha önce incelenen konferansları dışında "Edebî Asırların Karşılıklı Hissesi" adında başka bir konferans daha vermiştir. Bu konferansta işlenen konular ve yapılan yorumlar Amerikalı uzmanların düşünceleriyle paralellik göstermektedir.

Ali Canip, edebiyatımızın kollarını şöyle sıralamıştır: *"Doğu medeniyeti içinde yaşadığımız dönemde, aydın sınıfın yani medrese öğrenimi gören adamların Acemleri takliden ortaya koydukları 'Divan Edebiyatı', bu edebiyattan zevk almayan hatta haberdar olamayan halkın zevkine göre ortaya çıkan*

² *Rübâb-ı Şikeste*; "kırık saz" demektir. Tevfik Fikret'in 1899'da yayımladığı, dört bölümden oluşan şiir kitabıdır.

'Saz Şiiri: Aşk Edebiyatı', tasavvuf felsefesinin Türk bölgelerine yayılması sonucu bu felsefenin meydana getirdiği tekke kurumunun zevkini ifade eden 'Tasavvuf Edebiyatı' ki Halk ve Divan Edebiyatları bu Tasavvuf Edebiyatını çeşitli noktalarda etkilemiştir, Tanzimat'tan sonra Türk Milleti yavaş yavaş Batılaşınca bu eğilimin zevkini göstermek üzere oluşturulan 'Avrupai Edebiyatı.' Ali Canip'e göre programda bu dört kolun her birinden parçalar seçilebilir; önemli olan Türk gençliğine rehberlik edecek esasların belirlenmesidir. *Divan Edebiyatı* sınırlı bırakılmak kaydıyla, çocukların estetik anlayışını ve hayal güçlerini kuvvetlendirmek adına verilebilir. Hissetme yönünden bize daha yakın olan *Aşık Edebiyatı*ndan ise seçilebilecek çok parça vardır; koşmalar, destanlar, türküler... içinde öğrencinin hayal gücünü geliştirecek ve onlara heyecan verecek çok sayıda detay barındırmaktadır. *Halk Tasavvufu Edebiyatına* ilişkin parçaların çok dokunaklıları mevcuttur ki başlı başına bir âlim olan "Yunus Emre"yi model alarak kurulan Bektaşî nefesleri içinde de nüktelileri (ince anlamlı zarif ve şakalı sözlü olanları) çoktur. Türk çocuğunun estetik ihtiyaçlarını karşılayacak olan asıl kol, dördüncü koldur. Tanzimat sonrası ortaya çıkan *Avrupai Edebiyat* ile nesir genelin okuyabileceği hale gelmiştir ki çocuklar yazma becerilerini kazanmada bu edebiyat kolundan faydalanacaktır.

Ali Canip'e göre, Türk edebiyatı son on, on beş seneden beri dil yönünden tamamen çağdaşlaşmış; güzel Türkçeyi bütün dünyada olduğu gibi kendisini ifade edebilmek için ara yapmıştır. "Yakup Kadri, Ömer Seyfettin, Fazıl Ahmet, Reşat Nuri, Falih Rıfkı" gibi genç isimler Türk çocuğuna çok yakındır ve çok faydalıdır. Günün Türk yazarlarının dili halk diline oldukça yakındır ve bu yakınlık onların başarısının göstergesidir. Çocuğun hayal gücünü zenginleştirmek; heyecanını, sosyal ve vatanî duygularını artırmak; zekâsını geliştirmek itibarıyla yeni *Avrupai Edebiyatın* başta "Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Sezaî, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Halit Ziya, Tefik Fikret" gibi ve başka yeni önemli isimlerinin eserleri ilk sırada müracaat araçlarıdır.

Ali Canip, ayrıca program için bahsettiği iki kolun edebiyat öğretimine ilişkin amaçlarını sıralamıştır:

- ✓ *Amerikalı uzmanlar, bizdeki liselere karşılık gelen sınıflar için planlanan amaçları şöyle göstermişlerdir:* Edebiyat dersleri öğrencinin anlayışını, hayatını, heyecanını derinleştirmeli, zenginleştirmelidir. Edebiyatla uğraşmak öğrencide büyük kişiliklere (ister edebî eserlerin kahramanları ister yazar olsun) karşı bir hayret ve takdir uyandırmalıdır. Edebiyat dersleri düşünce gücünü geliştirmelidir. Öğrencide yorum yapma zevkinin alışkanlık haline gelmesi için dersler öyle konuları kapsamalıdır ki öğrencinin zihninde zengin şemalar canlansın ve yaşamda kendi zevkleri, gelişimleri için manevî, düşünsel gıdalar bulma kabiliyetini ona kazandırsın. Edebiyatın sayılan amaçlarının gerçekleştirilmesi için edebiyat öğretmeni, öğrencisinin fikrî kabiliyetlerini geliştirmeye çalışmalıdır. Öğrenci daha sağlam, doğru bir tarzda düşünmeye ve edebiyatı hayatta uygulamaya yönlendirilmelidir.
- ✓ *Prof. Gustav Lanson da (Fransız) hemen hemen aynı amaçları üç noktada özetlemiştir:* Edebiyat dersleri çocuğa yanlış yazmayı ve konuşmayı öğretmeli; zevkin gelişimine hizmet etmeli; zihnî gelişimi sağlamalıdır.

Ali Canip, Amerikalı uzmanların kaleme aldığı rapordan da özetle şunları aktarmaktadır:

"Edebiyat dersleri, çeşitli tipte edebî eserleri kapsamalıdır. Eğitim, öğrenci zevkinin çeşitliliğini sağlamalıdır; öğrenciye edebiyatın kapsamı ile ilgili bir fikir vermelidir. Edebiyat dersleri öyle bir çeşitlilik göstermelidir ki her öğrenci kendisi için en çok zevki sağlayacak türde eserleri tercih edebilmelidir. Örneğin lirik şiirler hakkında çok az ilgili olan bir gencin, tiyatroya veya hikâyeye

yönelik eserlerle düşüncesi ve faaliyeti geliştirilmiş ve bu iki türe ilgisi olmayan başka bir gencin hitabete ait eserlerle ilgilenmesi sağlanmış olur.”

Edebiyat öğretiminin amaçlarına ve yöntemine dair sunulan bu ilkelere göre, her ne kadar Türk çağdaşlaşması devam etse de Avrupaî edebiyatın henüz çok zayıf, geliştirilmeye muhtaç olduğunu vurgulayan Ali Canip'e göre, Batı'dan örnekler de alınabilir. Özellikle dramaya ait eserler ve psikolojik eserler bizde olmadığı için bunların Fransız edebiyatından alınması gerekmektedir. Maarif Vekâleti, bunu sağlamak için hazırlıklara başlamış ve dünya edebiyatlarından “*trajediye, drama, komediye, romana, tarihî romana, pastoral türlere, eleştirel türlere yönelik broşürler*” yayımlama aşamasındadır. Bu broşürleri hazırlayacak olan isimler içerisinde *Hüseyin Cahit, Mehmet Ali Tevfik, Reşat Nuri, Celal Sahir, Şecarettin Bey, Hıfzı Tevfik Bey* bulunmaktadır. Yeni dönemde lise öğrencisi, kendini gelecekteki medenî ihtiyaçlara göre hazırlayacak olan eserlere rahatlıkla ulaşabilecektir.

Ali Canip'in düşüncelerinden sonuç olarak şunlar aktarılabilir: Türk çocuğu kendi milletine mensup çeşitli sınıfların ortaya koyduğu edebî türlerden uzak kalmamalıdır. Eğitimcilerin ve uzmanların görevi gençlere Divan Edebiyatından, Halk Edebiyatından, Tasavvuf Edebiyatından ve yeni Avrupaî Edebiyattan örnekler sunmaktır. Öğrenciler için hazırlanan okuma kitaplarında ve diğer eserlerde, broşürlerde dikkat edilecek nokta ise çocuklara *güçlü ahlâkî ülkülerin, asil hareketlerin, güçlü kişiliklerin* ve *Türk İnkılâbının gerekli kıldığı değerlerin* sunulmasıdır. Avrupalılar ve Amerika edebiyat öğretimine çok önem vermektedir; yeni Türkiye Devleti için de aynı önemin gereği çoktan hissedilmiştir.

Ali Canip (Yöntem), öğretmen Hıfzı Tevfik Bey'in *Vakit Gazetesi*'nde iki gün süreyle yayımlanan ve kendisinin eser seçimine ilişkin düşüncelerini eleştiren yazılarına cevap olarak “Orta Tedrisatta Edebiyat Programına Dair” (*Hayat Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 36, 4 Ağustos 1927: 183-184) isimli makalesini yayımlamıştır. Makalenin girişinde Ali Canip, Hıfzı Tevfik Bey'e olan kızgınlığını şöyle özetlemektedir:

“Ben Garbın en büyük terbiyecisi ve mütehasıslarının orta tedrisatta edebiyat derslerine tahmil ettikleri (yükledikleri) muaddel (değiştirilmiş) ve pek mühim vazifeleri madde madde sıralamışım. Hıfzı Tevfik Bey açıkça söylemeliyim ki işi el çabukluğuna getiriyor, hassaten makalemdeki fikirlerimi ortadan kaybederek 'edebiyat derslerinden gaye talebeye zevk ve neşe vermek değildir' diyor. Bu hükümle karşılaşan okuyucu 'Ali Canip galiba edebiyat dersini eğlence menzilesine (derecesine) indirmek istiyormuş' demekte haklıdır. Allah cümlemizi- düşman diyemeyeceğim- dost şerrinden esirgesin!

Gözüm öyle yıldı ki Hayat'ın 33. ve 34. sayılarını heyecanla açtım. Çok şükür her kelime hatta şu satırlar bile yerli yerinde duruyordu: (Talebe daha derin duymakla ve daha canlı tahmil etmekle kalınmamalı, daha doğru, daha sağlam bir tarzda düşünmeye ve edebiyatı yalnız doğru tefsire değil, aynı zamanda salim ve makul bir tarzda hayatımıza tatbik etmeye de sevk olunmalıdır.)

Hıfzı Tevfik Bey'i akıl ve izanı (anlayışı) yerinde bir zat olarak tanıdığım için hepimizle beraber Amerikalı mütehasısların müşterek raporlarından çıkarılan şu mülahaza karşısında samimiyetle 'yeni' diyeceğini tahmin ederdim. Maazallah! 'Hayır' da diyemiyor. Bunları makalemde görmemiş gibi davranıyor; yalnız bir dostunu -yani beni- yüzeyselci bir adam olarak neşrediyor...”

Ali Canip, ayrıca kozmopolitlikle suçlandığını şu sözlerle anlatmıştır:

“Yazı yazmaya başladığım ilk günden beri nasyonalist tanındığım, milliyetperverlik cereyanının ta başlangıcından itibaren kararınca bir hadımı olduğum halde talimin (talihimin) ne hazin ve garip cilvesidir ki Hıfzı Tevfik'in tarzından orta tedrisatı kozmopolitliğe sevk etmek istediğim ihsas edilmektedir ve ondan edebiyatın asıl hedefinin çocuğu kendi harsına, kendi benliğine, kendi muhit ve tarihine hürmet ettirmek gibi mühim bir Türkçülük dersi almış oluyorum.”

Ali Canip, bu makalesinin devamında Hıfzı Tevfik Bey'in eleştirilerine cevap vermiştir. Bu cevaplar özetle şunlardır:

<p style="text-align: center;">Adres</p> <p style="text-align: center;">RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714 e-posta: editor@rumelide.com tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616</p>	<p style="text-align: center;">Address</p> <p style="text-align: center;">RumeliDE Journal of Language and Literature Studies Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8 Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714 e-mail: editor@rumelide.com, phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616</p>
--	--

Hıfzı Tevfik Bey, Prof. Lanson'ın sadece öğretimde yüzyılların sınıflandırılması üzerinde durduğunu, yoksa Fransız çocuklarını yabancı edebiyatlara yönlendirmediğini vurgulamıştır. Oysaki Avrupalılar kendi çocuklarını dönemin manevî silahlarıyla donatmak için kendi millî edebiyatları çok kuvvetli olduğu halde yabancı eserlerden uzak bırakmamaktadır. Örneğin Fransa kendi zengin edebiyatına rağmen, çocuklarına Avrupa medeniyetinin kökenlerini, eski Yunan ve Latin edebiyatı ile birlikte Alman, İtalyan, İngiliz, İspanyol, Rus dil ve edebiyatını öğretmektedir. Alman çocuğu, çağdaş medeniyetin anası olan Yunan ve Latin edebiyatlarının yeni dramın kuruluşundaki rolünü, “Nötre Dame de Paris” ve “Lalegende des sideles” gibi daha birçok eseri ortaöğretimde öğrenmekte ve kendi edebiyatıyla karşılaştırmaktadır. Bundan dolayı gerçek milliyetçilik Türk çocuğunu 20. yüzyılın fikrinden ve kültüründen yararlandırmaktır. Gerçek milliyetçilik “çağdaşlaşmak” demektir. Vatanî ve toplumsal duygular Türk edebiyatına ancak Tanzimat'tan sonra, Asya'dan değil, Avrupa'dan gelmiştir. Gelecekte de manevî güç yine oradan gelecektir. Büyük vatan şairi Namık Kemal özellikle 18. ve 19. yüzyıllardaki Fransa'dan ders alarak bu duyguları kendisinden sonrakilere aşlamıştır. Hıfzı Tevfik Bey'in bu durumdan çekinmesi ve kozmopolitlik suçlaması “*gavur oluruz*” diye şapka giymek ve giydirmek istemeyen softa sınıfın hareketini andırmaktadır. Edebiyat dersleri öğrenciye her türlü edebî türü en yüksek modelleriyle sunmalı, içerisinden tercih yapabilmeye şansını tanımalıdır. İlk hedef gençlerin zihnî ve manevî ufkunu genişletmek olmalıdır. Hıfzı Tevfik Bey'in Maarif Vekaletinin hazırlanmakta olduğu broşürlerin özet niteliğinde olduğundan faydasız olacağına dair düşüncesi de yanlıştır. Bu broşürler doğrudan doğruya ders kitabı değil; öğrenci kütüphanelerini dolduracak eserlerdir. Özet denilen şey, bütün dünyada seçkin olan eserlerin toplanmasıdır ki Hıfzı Tevfik Bey'in bunu faydalı görerek birkaç broşür hazırlamak için müracaat etmesine rağmen çalışmaları anlamsız bulması da tuhaftır. Bu seçilmiş eserler yalnızca bizim edebiyatımıza ait değildir. Böylesi çalışmaların faydasının ispatı için Avrupa'da; hatta Balkan Milletlerinde yabancı ve millî eserlerden oluşturulmuş sayısız ciltleri hatırlatmak yeterlidir. Broşürler, Eski Yunan, Latin, Alman, Fransız, İtalyan, İngiliz, Rus klasikleri ve modern edebiyatlardan başka Arap ve Acem eserlerini, bizim Divan, Aşık ve Tanzimat Edebiyatına dair eserleri kapsayacaktır. Ayrıca Mehmet Ali Tevfik Bey İngilizceden, M. Nermi Bey Almancadan çeviri yaparak, lise gençliğini daha fazla okumaya ve yazmaya yöneltecek iki önemli eseri hazırlayacaklardır. Hıfzı Bey'in okullar için hazırlanan “*müfredat programını*” bir silah gibi öne sürmesi de hatalıdır; bu müfredatlar “yol gösterici” niteliğindedir ve hazırlanan eserlerle öğretmenlere seçim yapma hakkı tanınmalıdır.

Ali Canip, yükseköğretimle ortaöğretim arasındaki farkları çok güzel sergileyen başka bir ismin; Prof. Paul Krüze'nin düşüncelerini şöyle özetlemiştir:

“Yükseköğretimin bilimsel görüşleri ortaöğretim için bir ‘Facheuse influence’ (incitici) olmuştur; örneğin öğrencinin eline 17. yüzyıl edebiyatına ait metinleri eski imlasıyla vermek ya da bu metinleri en hurda taraflarına kadar açıklamak gibi!... Fransız dilinin yükseköğretim için bilimsel bir açıklama ideali vardır, o kendi çapında mükemmeldir; fakat liselerle bir ilgisi yoktur. Öğrencinin muhtaç olduğu şeylerle bilim adamlarının ihtiyaçları bir değildir...”

Lisede edebî metinlerin incelenmesinden sağlanacak bir fayda da yazma yöntemini öğretmektir. Halbuki bu faydayı yükseköğretim profesörü aklına bile getirmez, hatta buna güler. Bir ortaöğretim öğretmeni şunu söylemekten çekinmez: ‘Fransızca’yı bilmeyen öğrencim var?’ Onlar liseye bunu öğrenmek için gelmiştir. Ortaöğretimde metinlerin incelenmesi estetik zevkini geliştirmeyi sağlamalıdır. Halbuki bu amaç yükseköğretimde doğrudan geçerli değildir. Estetik zevki gelişmemiş bir lise öğrencisi ‘homme complet-tam adam’ olamayacaktır.”

Ali Canip'e göre, “*Türk harsı yalnız Fuzuli veya Baki, Nefi veya Nedim gibi birkaç şairden ibaret değildir. Eski tezkire sahiplerinden, müverrihlerden, Türk ahlâkçı ve fikriyatçılarından bir lise talebesine kifayet edecek kemmiyet (nicelik) ve keyfiyette malûmat vermek zaruridir.*” diyen Hıfzı

Tevfik Bey, Prof. Kruze'nin belirlediği ilkeleri gözden kaçırmamak şartıyla eski edebiyatlardan parçalar alabilir. Ancak bu parçalar kolay kolay Batılı düşünürlerin ilkeleriyle uzlaştırılmaz.

Ali Canip, makalesinin sonunda M. Nermi'nin kendisine gönderdiği mektubu şöyle aktarmaktadır:

“Bunun bizde imkanını göremiyorum. Liselerimizin edebiyat ve fikriyat tedrisatını biraz yoluna koymak istiyorsak derhal Latin, Fransız, Alman ve İngiliz klasiklerini temiz bir Türkçeyle tercüme etmeliyiz. Fakat biz Divan şairlerimizi Fransız, İngiliz, Alman... klasikleriyle bir tutuyorsak o vakit mesele çok değişir. Elekten geçirdiğimiz vakit, eleğin üstünde yalnız bir iki mısra bırakan meşhur şairlerimizi ruhi inkişafımıza yardım edecek seviyede görüyorum.

Bizim şairlerimiz çok küçük farklarla orta zaman filozoflarına pek benzerler. Birbirinin kopyasından başka bir şey değiller. Bu dönemde çok eski eserlerin okutulması pek tuhaf bir şey!..”

M. Nermi'nin mektubunda tuhaf diye açıkladığı şeyi Ali Canip “modern softalık” olarak tanımlamıştır. Neticede Ali Canip'e göre mevcut olan program Türk çocuğunun ihtiyacını karşılayabilecek nitelikte değildir ve hemen değiştirilmelidir.

Ortaöğretimde edebiyat öğretimi sorununa ilişkin Ali Canip ve Hıfzı Tevfik Beyler arasındaki tartışmaları dikkatle takip eden Köprülüzade Mehmet Fuat “Orta Tedrisatta Edebiyat Programı Meselesi” (*Hayat Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 37, 11 Ağustos 1927: 202-203) isimli makalesini yayımlayarak düşüncelerini aktarmıştır.

Köprülüzade, mevcut edebiyat programını yapan heyet içinde Ali Canip Bey ile birlikte kendisinin de olduğunu ifade ederek, liselerin özellikle son devresinin Darülfünuna öğrenci hazırlamak göreviyle sorumlu olduğunu ve bu nedenle liselerdeki edebiyat öğretiminin Darülfünundaki edebiyat öğretimiyle çok sıkı bir ilişkisi olduğunu vurgulamıştır. Liselerde ve onların kuruluşundan önce İdadilerde dil ve edebiyat öğretimiyle uğraştığını, “*Millî Vezin ve Millî Nazım Şekilleri*” ile “*Dünya Edebiyatındaki Edebî Türler*” bahislerinin resmî programlara ilk kendisinin teklifiyle dâhil edildiğini, liselerdeki ilk “*Edebiyat Tarihi*” programının da 16-17 sene önce kendisinin kaleminden çıktığını anlatarak bu konularda söz söyleme hakkının bulunduğu dikkat çekmiştir.

Köprülüzade'ye göre Ali Canip ve Hıfzı Tevfik Beyler makalelerinde aynı şeyleri başka şekillerde ifade ederek birbirleriyle anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Bu tartışmalar üzerinden ulaşılabilecek sonuçlar şunlardır:

Ne kadar büyük olursa olsun herhangi bir bilim adamının herhangi bir görüşünü “mutlak hakikat” olarak kabul etmek ve o kaynağa dayanarak iddialarda bulunmak doğru değildir. Ali Canip'in fikirlerini sunduğu Prof. Gustav Lanson, Fransız edebiyatının belirli dönemleri için bilgisi deniz gibi geniş olan bir dayanaktır; ancak onun *edebiyat tarihi* yöntemi ile ilgili görüşleri asla birer mutlak hakikat değildir. Eleştirilen ve mevcut programda yer alan “*Sistematik Edebiyat Tarihi Öğretimi*” bir eksik değil, marifettir. Türk çocuğu, bu ders sayesinde milletin uzun yıllar boyunca oluşturduğu kültürü; yani “*Millî Medeniyet Tarihini*” öğrenip anlayacaktır. Beş-on Osmanlı şairinin eserlerini ya da tercüme eserleri, basmakalıp düşünceleri ezberletmekten ibaret olan eski tarz öğretim yerine, “*Filoloji ve Tarihe Dayanan Millî Bir Edebiyat Tarihi*” öğretimiyle son program büyük bir adım atmıştır. Bu yöntemin Darülfünuna ait olduğunu ve lise seviyesinin üstünde bulunduğunu söylemek hiç doğru değildir. Edebiyat Tarihi öğretiminin başladığı beşinci sınıfa gelinceye kadar öğrenci dil ve edebiyat konusunda gerekli olan hazırlıkları tamamlamıştır. *Matematik, Fen Bilimleri, Millî ve Genel Tarih, Felsefe, Sosyoloji* gibi dersleri okuyan bir öğrenci için metin incelemesine dayanan *Edebiyat Tarihi* dersini okumak zor bir şey değildir. Gustav Lanson da ünlü “*Fransız Edebiyatı Tarihi*” isimli eserinin girişinde bu çalışmanın lise ve kolej öğrencileri için de faydalı olacağını yazmıştır. Fransa'nın ortaöğretim

kurumlarında öğrencilerin elinde mutlaka sistematik Fransız Edebiyatı Tarihi notları bulunmaktadır. Resmî programlarda yazılı olsun olmasın Fransız liselerinde metin açıklamaları ve kompozisyon ile birlikte *Edebiyat Tarihi* kitapları da öğretimde yer almaktadır. Hıfzı Tevfik Bey'i rahatsız eden nokta; Ali Canip Bey'in eski nesir için "muamma" demesi, eski felsefenin amacını "rıza ve teslim" olarak göstermesi, eski ahlâkın da "kadere dayandığını" söylemesi olmuştur. Eski nesir yalnızca muammadan ibaret değildir; eski Türk ordularını Viyana önlerine götüren manevî sebeplerle ilgili böyle acele hükümler vermek çok yanlıştır. Eski eserlerin çocuklara okutulmasının "modern softalk" olduğunu söylemek de haksızlıktır; eski eserler aracılığıyla o dönemlerin duygularını, düşüncelerini, toplumsal yapılarını öğrenciye tanıtmak hiç de gereksiz bir iş değildir. Maarif Vekâletinin hazırlanmakta olduğu tercümelerin gelecek neslin edebî eğitimi için çok iyi olacağı açıktır; ancak öğretimin merkez hedefi, çocuğa kendi millî kültürünü tanıttak, sevdirecek ve millî şuurunu takviye edecek bir millî edebiyata, millî kültüre dayandırılmalıdır. "Oğuz Destanı'nı, Dede Korkut kitabını bilmeyen ve bilmediği için hakir görünen bir Türk çocuğu, cihan edebiyatlarının allamesi olsa bile Türk şuurundan mahrum, Türk cemiyeti için mazarr (zararlı) bir kozmopolittir. Bugünkü edebiyat programı işte bu noktalar gözetilerek yapıldığı için muvaffakiyetle tatbik olunabilir; gayeler pek kolay temin edilir."

Ali Canip (Yöntem), Köprülüzade Mehmet Fuat'ın kendisine yönelttiği tüm bu eleştirilere cevap olarak "Edebiyat Tedrisatı Meselesi; Bugünkü Programın Akamet ve Sakameti" (*Hayat Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 38, 18 Ağustos 1927: 223-225) adlı makalesini yayımlamıştır. Ali Canip, makalesinin başında Köprülüzade'ye düşüncelerini doğru anladığı ve edebiyat öğretimine ilişkin görüşlerini doğru özetlediği, hazırlanan broşürleri faydalı bulduğu için teşekkür etmektedir. Ancak Köprülüzade'nin "edebiyat programında sistematik bir edebiyat tarihi öğretiminin yer alması gerektiği" düşüncesine katılmadığını özellikle vurgulamış ve bunun tam aksini düşündüğünü şu sözlerle belirtmiştir:

"Fuat Bey'in 'Bence bugünkü edebiyat programımızda sistematik bir Edebiyat Tarihi tedrisinin kabul edilmiş olması bir kusur değil, bilakis bir meziyettir.' fıkrası onun esas müddeasını (iddiasını) gösteriyor. Ben de bunun tamamen aksine olarak 'Bugünkü edebiyat programımızda sistematik bir Edebiyat Tarihi tedrisinin kabul edilmiş olması bir meziyet değil, bilakis gayet büyük bir kusur, hatta bir zarardır.' diyorum."

Ali Canip, bu makalesiyle tüm iddiasını ispatlamak amacıyla olduğunu söyleyerek 10. ve 11. sınıflarda gösterilen *edebiyat tarihi* dersinin müfredatını aktarmıştır. Bunları tablo üzerinde görmek yararlı olacaktır:

Tablo 1 Orta öğretimde 10. sınıfta okutulan edebiyat tarihi dersinin içeriği (1927)

10. Sınıf Müfredatı
<i>İslamiyet'ten Önce Türk Edebiyatı</i>
<u>İslâmiyet Öncesi Türk Tarihi ve Medeniyetine Genel Bir Bakış-Dil ve Yazı:</u> "Eski Türk Lehçeleri, Yenisey ve Orhun Kitabeleri, Orhun Yazısı, Uygur Yazısı, Türkçede Kullanılan Çeşitli Alfabeler-Millî Türk Destanı: Oğuz, Uygur Destanları, İlk Şiirler ve İlk Şairler; Ayinlerde Şiir, Millî Musiki, İlk Konular, Vezin ve Kafiye- Eski Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış."
<i>İslâm Medeniyeti Dairesinde Türk Edebiyatı</i>

İslâm Medeniyeti ve Türk-İslâmî Edebiyat:

“Arap ve Acem Edebiyatlarının Tarihî Gelişimine Bir Bakış- İslâmî Edebiyatta Tasavvufun Etkisi ve Özellikleri-İslâmî Edebiyatta Vezin ve Şekil.

Moğol İstilasına Kadar Türk Edebiyatı: Karahıtaylar Döneminde Türk Dili ve Edebiyatı, *Kutadgu Bilig*, Selçuklular Döneminde Türk Dili ve Edebiyatı, Tasavvuf Edebiyatının Kökeni ve Gelişimi, Ahmet Yesevi ve Arkasından Gelenler, Harezm ve Anadolu’da Türk Edebiyatı.

Moğol İstilasını ve Sonuçları: Moğol İstilasından Sonra Türk Lehçeleri, Çağatay Lehçeleri, Oğuz Lehçeleri, Oğuz Lehçelerinin Doğu ve Batı Olarak İki Bölüme Ayrılması.

Timur İstilasına Kadar Türk Edebiyatı: Bu Döneme Kadar Çağatay Edebiyatının Geçirdiği Dönemler ve Bu Edebiyatın Büyük Şahsiyetleri, Anadolu (Batı Türkleri) Edebiyatının Geçirdiği Dönemler ve Büyük Şahsiyetler (Şairler, Nesirciler, Sofiler, Çevirmenler, Halk Şairleri ve Hikayecileri), Doğu Oğuzlarının Edebiyatı ve Gelişimi.

Son Bölüm: Çağatay, Osmanlı, Azeri Edebiyatlarının Geçirdiği Dönemler ve Büyük Şahsiyetler; Lehçelerin Ayrı Ayrı İncelenmesi ve Birbirleriyle İlişkileri; Şairler, Nesirciler, Tercümanlardan Başka Halk Edebiyatçıları, Sofiler, Bektaşiler, Kızılbaşlar Gibi Grupların Edebiyatları; Edebiyatımızın Diğer Komşu Edebiyatlarıyla Etkileşimi, Özellikle Acem Edebiyatının Her Dönemdeki Etkisi; Büyük Şahsiyetler; Edebiyattaki ve Güzel Sanatlardaki Olgunlaşmalar; Edebî Türlerin Gelişimi, Tarihî Özellikleri; Seçilmiş Metinler Üzerinde Dil ve Edebiyat İncelemeleri, Çözümler.”

Tablo 2 Orta öğretimde 11. sınıfta okutulan edebiyat tarihi dersinin içeriği (1927)

11. Sınıf Müfredatı
İlk Bölüm
“10. Sınıfta En Son Okutulan Çağatay, Osmanlı, Azeri Edebiyatlarının Olgunlaşması Konusunun Tekrarı.”
Batı Medeniyeti Dairesinde Türk Edebiyatı
Tanzimat Döneminde Türk Edebiyatı: “Yeni Edebî Türlerin Oluşumu ve Gelişimi, Bu Edebiyatının Başlıca Temsilcileri; Eski Edebiyatın Son Temsilcileri; Edebiyat ve İnkılâp, Edebiyatta Yenilenme ve Gericilerle Mücadele; Servet-i Fünun Sınıfı ve Taklitçileri; Millî Edebiyat Hareketleri.”
Türk Edebiyatının Diğer Bölümleri
“Batı Medeniyeti Çerçevesinde Azerbaycan, Kırım, Kazan, Türkistan Bölgelerinde Türk Dili ve Edebiyatının Olgunlaşması; Eski ve Yeni Türk Lehçelerine Ait Metinler Üzerinde İncelemeler; Arap ve Acem Edebiyatının Olgunlaşma Tarihi ile Batı Edebiyatının Olgunlaşma Tarihinin Karşılaştırılması; Çeşitli Edebî Türlerin Gelişim Aşamaları.”

Ali Canip’e göre Türk edebiyatının çeşitli görünümüne ve kollarına göre hiçbir noktası ihmal edilmeksizin son zamanlara kadar araştırılmasını emreden bu müfredat, yükseköğretim için ideal bir plandır. Darülfünun, Türk edebiyatını böyle sistematik ve geniş bir sınır ile anlayışına almaya hazırlanmakta ve mutlaka almalıdır; bunu sağlamaya çalışan Köprülüzade Bey ile yalnız Darülfünun değil; bütün Türkiye iftihar etmelidir. Ancak bu programın kapsadığı yoğun açıklamalara hâkim bir lise hocamızın olmadığı, olmasını istemeye hakkımızın da bulunmadığı gibi basit bir yorum da yapılamaz. Programda yer alan birçok konu da derinlemesine araştırılmaya muhtaçtır; bu konulara ilişkin eksik noktalar çoktur ve lise hocalarının bu eksiklikleri doldurması çok zordur. Bahsedilen dönemlere ait siyasî, medenî, edebî olaylarla ilgili bilgiler tamamlanmış değildir. Her iki senede de çocuklara iki satır yazı yazabilecekleri, kendilerini geliştirebilecekleri bir saat ayrılmamıştır; bu bilgi yoğunluğunun içinde ayrılmasının da imkânı yoktur. Köprülüzade Mehmet Fuat’ın hazırladığı bu müfredatın içeriğini öğrenmeye ve daha sonra gençlere öğretmeye gücü yetecek öğretmenler bulmak da zordur.

Ali Canip, bu programın uygulanamamasına dair iddialarını teyit etmek üzere yazısında öğretmenlerin görüşlerini de yayımlamıştır.

Öğretmen Süleyman Şevket Bey'in düşünceleri şöyledir:

“Liselerin son iki sınıfına ait olan program maddelerinin hepsini uygulamak güçtür. İslamiyet'ten Önceki Türk Edebiyatı hakkındaki açıklamalar, öğrencide bir ilgi uyandırmıyor. Arada yeni sanat eserlerine dair bir söz açmayınca ders pek tatsız ve ağır geçmeye başlıyor. Bunu yalnız kendi aczime atfetmiyorum. Aramızda Orhun Kitabeleriyle, eski alfabelerle örnek gösterip açıklama yapacak kim var? Çağatay Edebiyatını okutmaya fırsat bulamadım; bu başarısızlığımı iki sebebe bağlıyorum. Biri kendi yetersizliğimdir. İkincisi öğrenciye yöneliktir. Bu konuyu verme teşebbüsünde bulunsaydım yine ilim ve sanat zevki duymayacaklardı... Bence Azerbaycan, Kırım, Kazan, Türkistan sahalarında söylenen, yazılan eserlerin şimdilik ilmen tekâmül hatlarını çizmeye imkân yoktur...”

Edebiyatta olduğu kadar eğitim konusunda da sözü olan Öğretmen Fazıl Ahmet Bey şunları söylemiştir:

“Ben Orhun Abideleri'ni, Kutadgu Bilig'i, Atabet-ül Hakayık'ı ne okuyabilirim ne okutabilirim. Öğretim sırasındaki tecrübelerimle şimdiye kadar hayran olduğum en güzide edebiyat öğretmenlerinin söylemlerinden edindiğim fikirlere ve sonuçlara göre Edebiyat Tarihi programı çok esaslı bir incelemeye muhtaçtır... Edebiyat Tarihine ait öğretimin merkezi öğrencinin dilinin, zevkinin olgunlaştırılması, eğitimini sağlayacak eserlerin seçilmesi olmalıdır... Avrupa'da klasik unvanı verilen, öğrenciye öğretilen manzume ve mensurelerin büyük çoğunluğu hem her türlü ahlâki ve zekâî eğitime uygun hem de inceliğiyle, büyüklüğüyle, diliyle ve şekliyle örnek olmaya lâyık seçme eserlerdir. Halbuki bizim için klasikler aynı anlamı ifade etmez. Edebiyat öğretimine ilişkin programlarımızın daha sade ve daha hayatî bir şekle dönmesi faydalı olacaktır...”

Bu programın iki üç senedir uygulanmadığını, liselerdeki edebiyat öğretimini karmaşaya sürüklediğini, uygulanırsa bile Türk çocuğunu dönemin istediği manevî güçlerle donatmaktan aciz kaldığını vurgulayan Ali Canip, bir arkadaşının programın verimsizliği ile ilgili yaptığı espriyi şöyle aktarmaktadır: *“Bereket ki bugünkü program tamamen tatbik edilemiyor, aksi takdirde lisedeki çocuklarımız vakitsiz bunardı!”*

Ali Canip (Yöntem), ortaöğretim için hayata yakın, uygulanabilir ve Türk çocuklarını yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin değerlerine yakın, milliyetçi ve aynı zamanda çağdaşlaşmacı yetiştirebilecek bir programın mutlaka gerekli olduğuna dikkatleri çekerek yazısını sonlandırmıştır.

Lise edebiyat programının değişimi karşısında öğretim ve öğretmenler

Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati, Mayıs 1927 tarihli bir genelgeyle orta dereceli okullarda öğrencilerin eğitim ve öğretimine ilişkin düzenleme getirmiştir: Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin merkezine Türkiye ve Türklüğün konması istenmiştir. Cumhuriyet değerlerinin ve yeni yaşam ilkelerinin gençlere sevdilerek onların en iyi bir biçimde memleketine hazırlanması öncelikli görev olarak belirtilmiştir. Ayrıca öğretim programlarının düzenlenmesi ve derslerin sadece kitaba dayalı değil, hayat içinde öğretilmesine ilişkin hedefler koyulmuştur (Akyüz, 2006: 332).

Bu belirlemelerin ortaöğretimde *edebiyat ders programına* da yansıdığı açıktır. Nitekim ortaöğretim kurumlarında *“Edebiyat Programı”* sorununa ilişkin *Hayat Mecmuası*'na yansıyan tartışmalar ve öğretmenlerin eleştirileri sonucu 10. ve 11. sınıflarda takip edilen program değiştirilmiştir: “1924 programında; lise 1. sınıflar için tür ve şekil bilgileri esas alınmış; 2. ve 3. sınıflarda ise edebiyat tarihi ve edebiyat bilgilerine ağırlık verilmiş, Batı edebiyatına da yer ayrılarak Reşat Nuri Güntekin'e 3 ciltlik *Fransız Edebiyatı Antolojisi* adlı bir kitap çevirilmiş, hatta Bakanlık tarafından ‘Cihan Edebiyatından Numuneler’ adı altında Batı klasiklerinden 30 kadar kitap tercümesi yaptırılmıştır. Tüm bu çabalara

rağmen bu program klasik edebiyat bilgilerini aktarmakla kalmış, dil-kompozisyon-muhakeme becerilerini geliştirmeye önem vermemesinden dolayı eleştirilere maruz kalmıştır. 1927 yılında yayımlanan 'Orta Mektep ve Lise Müfredatına Zeyl' adlı yeni program gereğince sistematik edebiyat tarihi öğretiminden vazgeçilmiş, yazmaya daha da ağırlık verilmiştir. Ancak ders kitabı eksikliğinden ve öğretmenlerin tarzından dolayı klasik eğitimden çok uzaklaşamamıştır. İnkılâp derecesinde program değişikliği, 1928'de Latin harfleriyle eğitimin başlaması ve liselerde Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılmasının ardından 1929 programıyla gerçekleşmiştir. Bu programdan sonra Türkçe ve Edebiyat derslerinde araştıran, sorgulayan, tartışabilen ve senteze varabilen öğrenci modeli ve çağdaş yöntemler benimsenmiştir. Edebiyat eğitiminin millî, kültürel, mesleki, toplumsal ve ahlaki amaçları belirlenmiştir" (Beyreli, 2010: 441-443).

1927 program değişimini sevinçle karşılayan Ali Canip (Yöntem), "Lise Edebiyat Programının Tadili Münasebetiyle; Muaddel Program Karşısında Tedrisatımız ve Muallimlerimiz" (*Hayat Mecmuası*, Cilt 2, Sayı 40, 1 Eylül 1927: 264-265) isimli makalesini yayımlayarak, yeni programın niteliğini ve bu program karşısında öğretimin ve lise öğretmenlerinin durumunu yazısında geniş olarak sorgulamıştır.

Ali Canip'e göre, yeni programın önemli iki cephesi şunlardır:

- ✓ Günün demokratik ve modern ihtiyaçları göz önünde bulundurularak Türk Edebiyatının çeşitli görünümüne ve kollarına ait eski ve yeni (manzum ve mensur) eserlerin en güzidelerinden eğitsel esaslara göre seçilmiş parçalarla Batı edebiyatlarından her türlü ve özellikle kendi edebiyatımızda zayıf olan tarzlara ve türlere ait zengin örnekler gösterileceği,
- ✓ Serbest ya da sınırlandırılmış konular üzerinde tasvir ve hikâye etme alıştırmaları, gerek sınıf okuma kitaplarında yer alan parçalara, gerekse okul kütüphanesini süsleyecek olan broşürlerde yer alan seçme kitaplara ve öğretmenin dışarıdan sağladığı eserlere dair "*dissertation-mütâlaanâmeler*" (okuma kitapları) ve bu gibi eserlere ait edebî incelemelerin, çözümlemelerin, büyük eserler (bir roman veya piyes) hakkında "*compt rendu- icmâllerin*" (özetler, özetlemeler) yaptırılacağı noktalarıdır.

Ali Canip, *Hayat Mecmuası* dışında da çeşitli makalelerinde ve özellikle *Güneş Mecmuası*'nın 14. sayısında, *yeni edebiyat öğretiminin* eğitsel amaçlara ve Türk Milletinin ihtiyaçlarına göre seçilmiş parçalara yönelmesinden duyduğu mutluluğu okuyucularıyla paylaştığını ifade etmiştir. Ona göre, Fransa ve Belçika okullarında olduğu gibi yeni sistemde seçilen parçaların tarihî durumunu anlatmak için kısaltılmış bir Edebiyat Tarihi kitabı da öğrencilere verilebilir ki Prof. Gustav Lanson da bu konuda açık bir kapı bırakmıştır.

Belçikalıların liselerinde çocukların eline verilecek olan *Özet Edebiyat Tarihi Kitapçığı* hakkında resmî programlarında "*pour reference- örnek göstermek için*" ifadesini kullandıklarına dikkat çeken Ali Canip, bizdeki yeni programda haftada üç saat olan edebiyat derslerinin bir saatinin okumalara, bir saatinin yazma alıştırmalarına, bir saatinin de kökenden millî edebiyat hareketlerine kadar edebiyatımızın çeşitli Türk ülkelerindeki kollarına, görünümüne ilişkin bilgilerin verilmesine ayrıldığını önemle haber vermiştir. Maarif Vekâletinin hazırladığı broşürlerin de okuma dersleri ve yazı yazma alıştırmaları için kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca okul kütüphanelerinde yer alacak olan ve öğretmenlerin işini kolaylaştıracak olan çeşitli edebiyatlara dair büyük *Antolojilerin* de hazırlanmakta olduğunu duyurur ki bunlar Alman, Fransız, İngiliz, Türk edebiyatlarına ait eserleri kapsayacaktır.

Ali Canip, Fransızların okul programlarını açıklamak için “*plan detudes*”leri hazırladıklarını belirtmiş ve Millî Talim ve Terbiye Dairesi’nin de sekiz-on sayfalık bir “*izahnâme*” ile birlikte yeni programı yayımlayacağını duyurmuştur. Ona göre bu program okullar için çok yeni anlayış ve tarzları kapsadığı için izahnâme faydalı olacaktır. *Broşürler* ve *Antolojiler* de öğretmenlere yardımcı kitaplar olacaktır. Yazar, bu sene içinde yani “1927 senesinde” yeni müfredat programına uygun açıklamalı okuma kitaplarının yazılacağını haber vermiş ve ona göre yazılacak olan bu yeni kitaplarda günün demokratik ve modern ihtiyaçlarının gözetilmesini istemiştir. Yeni programda yer alacak olan Türk Edebiyatının çeşitli görünümüne ve kollarına ait eski, yeni eserlerin özel bir itinayla seçilmesinin önemine vurgu yapmıştır.

Ali Canip, yeni edebiyat öğretiminin sınırlarını belirlediği üç ilke ile şekillendirmek istemiştir: “Türk Edebiyatının hangi görünümüne, hangi koluna ait olursa olsun eski ve yeni eserler çok güzide; yani kendi türü içinde yüksek bir edebî değere sahip olmalıdır. Bu edebî değer eğitsel amaçlarla sıkı sıkıya bağlı bulunmalıdır. Günün demokratik ve modern ihtiyaçlarına uymalıdır.” Artık Lise öğrencisi *Kutadgu Bilig*, *Atabet-ul Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* vb. gibi eserleri takır takır okumaya zorlanamaz. Ancak bu eserlerin tarihi ve edebî önemleri öğrenciye özetlenebilir. Almanlar, İngilizler, Fransızlar, Belçikalılar, Amerikalılar özetle bütün dünya milletleri programlarında ve okul kitaplarında edebiyatlarının ancak yüksek simalarına ait eserleri göstermektedirler. Cumhuriyet eğitimi de gerek Divan Edebiyatında gerekse Yeni Edebiyatıta bu noktayı gözetmeli; ayrıca önemli isimlerin eserlerinden seçmeler yapılırken programın emrettiği “*eğitsel amaçlar*” unutulmamalıdır.

Ali Canip’e göre, yükseköğretimin bir yazarın veya şairin yaşadığı döneme önem vermesi doğaldır. Ortaöğretimde bu nokta büyük bir rol oynamamalıdır. Eski dönemlere ait birçok eser Antolojilerde ve lise okuma kitaplarında yer almayabilir; ancak *Evlia Çelebi* gibi isimlerin eserleri, dönemlerinin kültürel yapısını açıklayan bilgiler kitaplarında yer almalıdır; hatta bunlara ilişkin broşürler hazırlanmalıdır. Yine *Naima* gibi bize Osmanlı Tarihinin düşünüş dönemini çok canlı tasvir eden bir yazarın, *Kâtip Çelebi* gibi modern fikirlere sahip bir âlimin yeni öğretimde kesinlikle yeri vardır. *Fuzuli*, *Baki*, *Neti*, *Nedim* gibi büyük Divan şairleri çocukların hayal gücünü zenginleştirecek ve onlara ince duygular kazandıracak öğelere sahiptir. Ancak nasıl Gustav Lanson, “*Bizden çok uzak olan 17. yüzyıl ortadan kalkmış bir dünyanın hayali ve ürünüdür.*” diyorsa 17. yüzyıla göre daha eski ve tamamen ortadan kalkmış bir dünyanın ürünü olan Divan Edebiyatıyla fazlasıyla uğraşmak gereksizdir; çünkü bu edebiyat, yeni programın emrettiği *demokratik ve modern ihtiyaçları* karşılamada yetersizdir.

Almanların Halk Edebiyatına ilköğretimden itibaren çok önem verdiklerini ifade eden ve bizde de öğretimde halk şiirlerine, türkülere, koşmalara, destanlara... yer verilmesini isteyen Ali Canip’e göre Aşk Edebiyatı his noktasında bize en yakın edebiyattır. Başta *Yunus Emre* olmak üzere tasavvuf şairlerinden de (rıza ve teslim ilkesinin etkilerinden kaçınarak) çok özel parçalar seçilebilir. Tanzimat sonrası ortaya çıkan edebiyat ise ne kadar zayıf olursa olsun Divan estetiğinin dar kadrosunu kırmıştır ve zihinleri belirli kavramlardan kurtararak hayata, doğaya yöneltmiştir. Bu edebiyatın eksik yönlerini on-on beş seneden beri güzel Türkçenin hâkim olduğu en yeni eserlerle Batı edebiyatlarından alınan parçalar giderecektir.

Yeni programa göre, 11. sınıfın *Edebiyat* bölümüne ayrılan haftada iki saatlik derste özellikle Avrupa’nın “*edebî okullarına*” ve “*edebî türlerine*” ilişkin uygulamalı okumalar yapılacağını duyuran Ali Canip, hocalara ve öğrencilere kolaylık olsun diye basılan broşürler çerçevesinde *dram*, *pastoral*, *roman*... gibi türlerle *klasizm*, *romantizm*, *realizm* örnekli okullar hakkında bilgiler verileceğini belirtmiştir. *Edebiyat Tarihi* hakkında genel bilgilerin de bir saatlik derste sunulacağını eklemiştir.

Sonuç itibarıyla Ali Canip Yöntem'in yeni edebiyat programına ilişkin görüşlerinin özeti şudur: Türk çocuğunu modern ihtiyaçlara göre donatacak esaslara sahip bir program tasarlanmıştır. Öğretmenler, yeni program ilkelerine uymalıdır ve kendilerini bu yönde eğitmelidirler. Maarif Vekâleti de yayımlayacağı kitaplarla ve broşürlerle, Antolojilerle öğretmenlere yardımcı olmalıdır.

Mehmet Saffet, "Mekteplerimizde Edebiyat Tedrisatı" (*Hayat Mecmuası*, Cilt 5, Sayı 119, 7 Mart 1929: 281) isimli makalesinde Ali Canip Bey'in edebiyat öğretimi ile ilgili düşüncelerine katıldığını ifade etmekte ve program değişikliğinden dolayı duyduğu sevinci okuyucularıyla paylaşmaktadır.

Mehmet Saffet'e göre her ülkenin eğitim felsefesinin üç önemli meselesi vardır ki bütün eğitimciler bu meseleleri büyük bir titizlikle takip etmelidir. Bunlar: "Okullarda ne okutulmalı? Ne kadar okutulmalı? Nasıl okutulmalı?" meseleleridir. Birincisi okul programına konulacak derslerin türünü, ikincisi hangi sınıfta kaç saat okutulacağını, üçüncüsü de nasıl bir yöntem kullanılacağını tanımlar. Okullardaki *Türk Edebiyatı* ve *Türk Edebiyatı Tarihi* derslerinin programları yeni değişime kadar çocuklara yoğun bilgiler yüklemiştir, oysaki yeni programlar Türk gençliğine Batı edebiyatını, ileri olan Batının ilham kaynaklarını tanıtmaktadır. Bu durum millî edebiyatımızın ihmali anlamına gelmemektedir. Genç nesle estetiği, çağdaş kültürü verecek olan eserlerin; Homer'in *Ilyada*'sının, Dante'nin *İlahî Komedî*'sinin ve Gothe'nin *Faus*'unun programda yer alması Türk Edebiyatı derslerini zenginleştirecektir. Zaten yeni yetişecek aydın Türk neslini Avrupa zihniyetiyle yetiştirmek Türk İnkılâbının eğitimcilere yüklediği bir görevdir.

Hayat Mecmuası'nın başyazarı, kurucusu ve dergiye pragmatist anlayışı kazandıran Mehmet Emin (Erişirgil), "Edebiyat Tedrisatında Halli Güç Mesele" (*Hayat Mecmuası*, Cilt 6, Sayı 137, 15 Ağustos 1929: 127-128) isimli makalesinde dilin çok hızlı olgunlaşması karşısında öğretmenlerin gençlere Türkçe ve Edebiyat derslerinde okutulacak uygun eserleri bulmada zorlandıklarını savunmuş ve eski edebiyatımızın gençlere estetik zevki, yorum gücünü veremediğini ifade etmiştir.

Mehmet Emin'e göre çok değerli parçalar lisanları yüzünden ölü bir hal almışlardır ya da başka bir dilin edebî parçası şeklini almışlardır. Öğretmenlere birkaç halk şiirinden başka kaynak kalmamıştır. On sene evvel yazılan yazılar bugün dil itibarıyla çok kusurlu bulunmaktadır. İşte dilin sürekli olgunlaşmasıyla eski eserlerin değerini kaybetmesi edebiyat öğretiminde önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Mehmet Emin, makalesinin sonunda bu soruna ilişkin şu çözümü getirmiştir:

"Elbette bunun önünü almak, elbette lisanın yüklediği yoldaki tekâmülünü çabuklaştırmaya çalışmak bilhassa, bünyesine muvafık nizam koymak lâzımdır. Eğer dilimizin lugatını yaparak herkesin yıkamayacağı bir sınır vücuda getirir, lisanda yaşayabilecek kelimelerin hududunu tayin eyer, ıstılahları tesbit edersek en mühim bir millet hizmetini görmüş; kargaşalıktan dilimizi kurtarmış olacağız."

Hasan Âli, "Yeni Program Etrafında: Orta Tedrisatta Edebiyat" (*Hayat Mecmuası*, Cilt 6, Sayı 137, 15 Ağustos 1929: 152) isimli makalesinde şöyle demektedir:

"Liselerimizde edebiyat programları baştan başa değişmiş gibidir. Buna değişmeden ziyade inkılâp diyebiliriz. Zira son şekil ile bu program Garbî ve Garbdan gelen tesirleri esas telakki ediyor. Bu telakkiyi doğuran kuvvet yeni harf ve bu harfleri de meydana koyan büyük halâskârdır."

Hasan Âli'ye göre Türk Milleti yüz seneden beri medeniyet değiştirmektedir; medeniyet bir düşünüş ve duyuş sistemi olduğu için en mükemmel örnekler nerede ise oradan istifade edilmelidir. O halde edebiyat öğretimi de artık bu hedefe doğru gitmelidir ki bu durum eğitsel ve hayatî bir zorunluluktur.

Edebiyat öğretiminin yeni tarzı ve kozmopolitlik tartışmaları

Hayat Mecmuası'nda edebiyat öğretimine ilişkin tartışmalar sürerken bir yandan da yazarlar arasında "kozmpolitlik" iddialarının baş göstermesi ilgi çekicidir. Ali Canip (Yöntem), "Edebiyat Tedrisatının Yeni Veçhesi Çocukları Kozmpolit Yapar mı?" (*Hayat Mecmuası*, Cilt 3, Sayı 53, 1 Aralık 1927: 4-5) isimli makalesinde yeni hazırlanan programda Batı edebiyatından örneklerin yer alması konusu üzerinde durarak kozmpolitlik iddialarına cevap vermiştir. Ona göre, yeni Türk Devleti *milliyetçi* olmakla birlikte aynı zamanda *çağdaşlaşmacıdır*. Amaç çağdaşlaşmak olduğu için yeni kültürde Batı kültürüne de önemli ölçüde yer verilebilir ki milliyetçilik ile Batı kültürü arasında karşıtlık söz konusu değildir.

Bu fikirler doğrultusunda Ali Canip'in makalesinde sunduğu yorumlar şu yöndedir:

Yeni döneme kadar liselerin edebiyat ders programlarında yalnız mahallî eserler yer almış, estetik vicdana ait alanı *Sinan Paşa, Fuzuli, Baki, Nedim, Nefi...* gibi ve bol bol *Halit Ziya, Tevfik Fikret* ve arkadaşları, son zamanda da yeni yazarlar, şairler doldurmuştur. Lise öğrencisi için bir *Sheakspear, Gothe, Hommer, Montaigne...* meçhul kalmıştır. Son program ise dünya edebiyatlarına ait metinlere geniş bir yer ayırdığından, artık Türk çocuğu "*Yunan, Latin, İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan edebiyatlarına ait metinlerin tercümesiyle*" karşı karşıya gelecektir.

Yeni öğretimle lise öğrencisi, bizdeki eski ve yeni mahallî eserlerin zayıflığını ve estetik anlamda yetersiz olduğunu idrak etmiş olacak; bir *Hommer*'in, bir *Sheaksper*'in, bir *Hugo*'nun bizim şairlerimize ve yazarlarımıza göre üstün olduğunu, dünya edebiyatlarının birçok yönden çok kapsamlı ve zengin bulunduğunu öğrenecektir. Bu noktada çocukların millî varlığa karşı uzak olması bir ihtimal de olsa her şeyden önce yeni neslin dünyaya karşı ilgisiz olarak yetiştirilmemesi gerekmektedir. "*Türk çocuğunun gözlerini kamaştırır diye onu Avrupa edebiyatlarıyla temas ettirmemek 'medenîleşmeyi/ çağdaşlaşmayı' ilke edinen yeni anlayışa karşı bir ihanettir.*"

Millî duygu geçmişten başlar; fakat devamlı bir değişim, olgunlaşma gösterdiğinden orada kalmaz. Divan Edebiyatına "Kapıkulu Edebiyatı" diyenler onun Türk Edebiyatının dışında kaldığını iddia etme cüretini göstermektedir. Divan Edebiyatı genel Türk Edebiyatının bir koludur; çünkü İslâm medeniyeti dairesinde Türk sınıfının meydana getirdiği bir koldur. Bu nasıl Türk'ün malı ise, Batı medeniyeti dairesinde gelişecek olan her edebiyat ve sanat oluşumu da Türk'ün malı olacaktır. Bütün dünya edebiyatları hep birbirini model kabul ederek olgunlaşmışlardır. Bu nedenle Batı edebiyatlarına ait eserlerle günün Türk çocuğunun eğitilmesi, yarınki edebiyatımızın tarlalarına yeni tohumlar serpmek demektir.

Ali Canip'in tartışmaları örneklandırmek adına sunduğu şu hâtırası oldukça dikkat çekicidir:

"Küçüktüm, ailem Selanik'e sürülmüştü. Limanda Sultan Aziz devrinden kalma bir zırhlı gemisi yatıyordu. Biz çocuklar bir bayram günü bu geminin topraklarını seyretmeye gittik. Bizi gezdiren bir nefer, köhne tabakaları göstererek: 'Birbirinin üstüne on gülle çarpmadan bu demir delinmez.' demişti. Neferi salahiyyet (yetki) sahibi addettiğimiz için bu söze itimat etmiştik. Artık 'Sevke' bizim nazarımızda dünya filolarına tek başına meydan okuyan bir kuvvetti. Bir gün limana İngiliz donanması geldi. Gezdik. Korkunç toprak gördük. Daha sonra bir Avusturya filosu geldi. Onun da zırhlılarını seyrettik. Eski kanaatimiz sarsıldı, gitgide acı hakikati öğrendik. Eski gaflettir. Bize ne faydası oldu, yeni hakikatten ne zarar gördük? Hiç! 'Bilge kozmpolit' olur diye Garbin şaheserlerini Türk çocuğuna göstermemek benim çocukluğuma ait olan şu gafletimden bir zerre farklı mıdır?"

Ona göre, edebiyatımızda millet ve vatan sevgisi ancak Batı medeniyetine girişimizle işlenmeye başlamıştır. *Namık Kemal* ile arkadaşlarına, kendilerinden önceki nesilde rastlanmayan canlı fikirleri 18. yüzyıl Fransız yazarları ve edebiyatçılarının yazıları vermiştir. Hangi alanda olursa olsun bir takılmamız-durgunluk söz konusu ise bunun sebebi Batı malzemesinin kâfi ölçüde o alana girmemesindedir. Yeni sistemle Türk çocuğu edebiyatın anlamını daha derinden kavramış olacak ve yazmaya heveslendiğinde güçlü şeyler kaleme alabilecektir. Avrupa milletleri hem fikir hem de edebiyat alanında sürekli birbirlerinden faydalanmaktadır ve bu onlara benliklerini asla kaybettirmemektedir.

Ali Canip, kozmopolitlik iddiasında olanlara şunları söylemiştir:

“Eğer ‘Garb milletlerinin millî harsları (kültürleri), ecnebi zihniyetinin İka’edeceği (yapacağı) kozmopolitlikten onları vikaye edecek (esirgeyecek) kadar kuvvetlidir; bizde bu kuvvet olmadığı için fazla ihtiyatkar olmalıyız.’ denilirse biz de şu cevabı veririz: ‘Evet, İngiliz’in Alman’a, Alman’ın Fransız’a karşı müdafaa vaziyetinde millî harsları vardır. Fakat mesela Balkan komşularımız olan Yunanlar ile Bulgarlar hiç çekinmeden kendi seviyelerinden çok yüksek fikir ve ihtisas sahalarna pervasızca el uzatıyorlar ve aynı zamanda bir Bulgar, bir Yunan genci inkâr edemeyiz ki millî varlığını kaybetmiyor.

Atalarımız mensup oldukları medeniyet sahasında, o medeniyetin iki yüksek kolu olan Araplarla Acemlerden ziyade onun teâlisine (yükselmesine) bâdi (sebebe) olmuştur. Evet badel-İslâm (İslâm’dan sonra) Şark medeniyetinin en büyük hadımları Türklerdir. İlimde, edebiyatta yetişen müstesna simaların çoğu bu millete mensuptur. Bu, ancak atalarımızın o devirdeki Şark harsını bütün şümüliyle (kapsamıyla) tettebbu ve temsil etmelerinden münbaistir (ileri gelmektedir). Tanzimat’tan beri dahil olmaya çabaladığımız Avrupa medeniyeti içinde de aynı liyakati (hüneri) göstermek için Garb harsını yine bütün şümüliyle tettebbu ve temsil etmemizden başka çare yoktur.”

Sonuç olarak Ali Canip, şunları vurgulamıştır: Maarif Vekaleti *edebiyat öğretimine* yeni bir yön vermekle *Cumhuriyet*’in ve *“Medeniyetçilik/ Çağdaşlaşma/ Modernleşme”* ilkesinin gelecek nesilde sağlamlaştırılmasını sağlamıştır. *“Dünya Edebiyatlarından Örnekler”* adı ile bastırılan broşürler Batı eserlerinden seçilmiş parçaları kapsamaktadır. Gençlerin kütüphanelerini süslemek, aslında dimağlarını doldurmak üzere; dünya fikirlerine ve edebiyatlarına ait eski ve yeni eserlerden en önemlileri Türkçeye çevrilerek basılmalıdır.

Görüldüğü üzere Ali Canip Yöntem’in başı çektiği *“kozmpolitlik”* tartışması, Batı örnekli metinlerin dersler için seçilmesi görüşünden değil de bunların bizdeki örneklerden daha iyi olduğunu savunmasından kaynaklanmıştır. Bu yönde gerçekleşen tartışmalar aslında Osmanlı Modernleşme sürecinden itibaren aydınlar arasında sürüp gelen *“kısmiciler-bütüncüler/kısmî modernleşme-topyekûn modernleşme”* bölünmesinin bir ürünüdür (Tunaya, 2016) ve *Hayat Mecmuası*’nın modernleşme anlayışını anlamamız açısından da önemlidir. Modernleşmeci/ Modernleştirici Lider Mustafa Kemal Atatürk’ün sentezci düşüncesinde (Safa, 2006) olduğu gibi *Hayat* yazarları, Batı medeniyeti ve kültürünü, edebiyatını, bilimini *“çağdaş-gelişmiş”* gördüğü için işaret etmiş ve millî kültürle yeni alınacak değerlerin harmanlanabileceği anlayışını savunmuştur.

Ayrıca Ali Canip’in dünyanın önemli eserlerinin seçilerek Türkçeye çevrilmesi gerektiğine dair tavsiyesi 1927 programıyla uygulama alanı bulduğu gibi (Beyreli, 2010: 442), İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı döneminde çalışmalar yaygınlaştırılmıştır. Hasan Âli Yücel’in Bakanlığı döneminde *“hümanist kültürün öğrenilmesi”* çabasıdan kaynaklanan birtakım uygulamalar söz konusu olmuş; liselerde Fen ve Edebiyat şubelerinin yanında *“Klasik Kol”* açılarak, bir Batı yabancı dilinden başka her sınıfta haftada 5’er saat *Latince* okutulmuş, *dünya klasiklerinin çevirisi* yaptırılarak yayınlar artırılmış, *“edebiyat”* yeni hümanist felsefenin gelişmesinde bir araç olarak kullanılmıştır (Akyüz, 2006: 353; Şeker, 2006; Gök, 2011).

Sonuç

Türk Bağımsızlık Savaşı'nın zaferle sonuçlandırılması üzerine Cumhuriyet'i ilan ederek yeni Türk Devleti'ni kuran Mustafa Kemal Atatürk, yepyeni bir mücadeleye girişmiş; siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik dönüşümü gerçekleştirerek yeni toplumu şekillendirmek üzere iş başına geçmiştir. Bu yolda ilerlerken lider Atatürk, temel kaynağı *akıl ve bilim* olan modernleşmeye kendine özgü bir anlam kazandırmıştır. Tarihî sürecin taşıdığı tecrübelerden de faydalanarak “*sürekli gelişimi ön gören, hakikati bulmakta en iyi yol gösterici olarak bilimi gören, gerçeklere dayalı, tam bağımsızlığı hedefleyen*” bir model kurgulamıştır.

Atatürk, kurguladığı bu modernleşme modelinin merkezine de “*eğitim*” kurumunu yerleştirmiştir. Eğitim, yeni inşa edilmeye çalışılan millî ve modern, demokratik toplumun temeli, refah ve mutluluğun teminatı, modernleşmenin aracı olarak görülmüştür. Cumhuriyet ile birlikte gelen yeni değerleri kavrayıp taşıyabilecek, modern toplum anlayışı ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek, millî kültürün gelişimini sağlayabilecek, fikirlerini özgürce aktarabilecek “*yeni bir nesil yetiştirme işi*” her şeyin üstünde önem arz etmiştir.

Osmanlı modernleşme sürecinde kaydedilen gelişmeleri okuyucularına tanıtmayı hedefleyen dergiciliğimiz, bu misyonuna Cumhuriyet Döneminde de devam etmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi dergilerinden olan ve yeni Devlet'in sesi olarak yayımlanan *Hayat Mecmuası* da Atatürk'ün imzasını attığı her değişimin halka tanıtılması ve onlar tarafından benimsenmesi, Türk İnkılabının haklılığının tüm dünyaya anlatılmasına hizmet etmiştir.

Eğitim meselesine çok geniş bir perspektiften yaklaşan *Hayat Mecmuası*, öğretim yöntemleri ve eğitim uygulamalarına ilişkin bugün de tartışmaları devam edegelen konulara sütunlarında yer vermiştir. Bu araştırmanın konusu olan “*Edebiyat Öğretimi*” üzerine yayımlanan yazılar özelinde bir değerlendirme yapacak olursak *Hayat*'ın, pedagojik yöntemlerin, araçların ve programların, ilke ve amaçların belirlenmesi ve modern çağın gereklerine uydurulması noktasında oldukça etkili olduğu açıktır. Derginin kurucusu ve başyazarlarından Mehmet Emin Erişirgil'in yayın döneminde aynı zamanda Millî Eğitim Bakanlığı'nın ilk Talim ve Terbiye Başkanlığı'nı yürütüyor olması bu belirlememizin kanıtıdır. “*Edebiyat Öğretimi*” üzerine birbirleriyle tartışan Ali Canip Yöntem ve Köprülüzade Mehmet Fuat'ın Millî Eğitim Bakanlığı'nın “*Dersler İçin Yayın ve Program Hazırlama Komisyonu*”nda yer almaları ve ders kitabı hazırlamaları da önemli bir detaydır. Yazarlarımızın “*Edebiyat Öğretimi*” bağlamında yaptığı tartışmalar ve Batı'dan özenle seçilerek verilen örnekler üzerine ders müfredatında değişikliğe gidilmesi *Hayat Mecmuası*'nın sadece yapılmış olanları tanıtmaya değil, yapılacaklar konusunda yeni Devlet'i yönlendirme görevinin olduğunu ispatlamaktadır.

Tüm bu yönleriyle ve ayrıca ülkeyi “*çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarma*” hedefinde zorunlu görülen “*yeni nesil yetiştirme politikası*” bağlamında sunduğu ipuçlarıyla, pragmatist felsefe çerçevesinde çizdiği “*millî modernleşme modeli*” ile *Hayat Mecmuası*, Türk düşünce hayatında önemli bir yere sahiptir.

Kaynakça

1. Hayat Mecmuası'ndan seçilen makaleler

- Erişirgil, M. E. (2 Aralık 1926). Hayat Ne İçin ıkıyor? *Hayat Mecmuası*, 1 (1), 1-2.
- Erişirgil, M. E. (15 Ağustos 1929). Edebiyat Tedrisatında Halli G Mesele. *Hayat Mecmuası*, 6 (137), 127-128.
- Köprülüzade, M. F. (11 Ağustos 1927). Orta Tedrisatta Edebiyat Programı Meselesi. *Hayat Mecmuası*, 2 (37), 202-203.
- Mehmet Saffet. (7 Mart 1929). Mekteplerimizde Edebiyat Tedrisatı. *Hayat Mecmuası*, 5 (119), 281.
- Yöntem, A. C. (14 Temmuz 1927). Orta Tedrisatımızda Edebiyat. *Hayat Mecmuası*, 2 (33), 123-124.
- Yöntem, A. C. (21 Temmuz 1927). Orta Tedrisatımız İçin Hangi Eserleri Seçeceğiz? *Hayat Mecmuası*, 2 (34), 143-144.
- Yöntem, A. C. (4 Ağustos 1927). Orta Tedrisatta Edebiyat Programına Dair. *Hayat Mecmuası*, 2 (36), 183-184.
- Yöntem, A. C. (18 Ağustos 1927). Edebiyat Tedrisatı Meselesi; Bugünkü Programın Akamet ve Sakameti. *Hayat Mecmuası*, 2 (38), 223-225.
- Yöntem, A. C. (1 Eylül 1927). Lise Edebiyat Programının Tadili Münasebetiyle; Muaddel Program Karşısında Tedrisatımız ve Muallimlerimiz. *Hayat Mecmuası*, 2 (40), 264-265.
- Yöntem, A. C. (1 Aralık 1927). Edebiyat Tedrisatının Yeni Veçhesi ocukları Kozmopolit Yapar mı? *Hayat Mecmuası*, 3 (53), 4-5.
- Yücel, H. . (15 Ağustos 1929). Yeni Program Etrafında: Orta Tedrisatta Edebiyat. *Hayat Mecmuası*, 6 (137), 152.

2. Araştırmalar

- Afet İnan, A. (1971). *Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayını.
- Akyüz, Y. (1978). *Türkiye'de ğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848-1940)*. Doğan Basımevi.
- Akyüz, Y. (1992). Atatürk'n Eğitim Düşüncesinin Kökenleri. *ATAM Dergisi*, 8 (23), 233-239.
- Akyüz, Y. (2004). Osmanlıdan Cumhuriyete Geçerken Genliğin Düşünce ve Niteliklerindeki Dönüşümlere Bir Bakış. *Bilim ve Akılın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, (56), 5-8.
- Akyüz, Y. (2006). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000- M.S. 2006)*. PegemA Yayıncılık.
- Araz, R. (1998). Türk Dili ve Edebiyatı Dersinin Müfredat Programına Ait Problemler ve zm Yolları. *Millî Eğitim*, 138, 42-48.
- Beyreli, L. (2010). Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi. *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları (07-09 Aralık 2005)* içinde (s. 437-480). (Hazırlayan: Parlak, M. A.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- Binbaşıoğlu, C. (1998). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*. Ankara H. Hsn Tekişik Eğitim Geliştirme Merkezi Yayını.
- Binbaşıoğlu, C. (2014). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*. Anı.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)*. Ankara Üniversitesi Yayını.
- Cicioğlu, H. (2010). Türkiye Cumhuriyetinde Ortaöğretim Gelişimi. *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları (07-09 Aralık 2005)* içinde (s. 137-172). (Hazırlayan: Parlak, M. A.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- aycı, A. (2005). Atatürk ve Tarihi Boyutu İçinde ağdaşlaşma. *Atatürk ve ağdaşlaşma- Belgeler ve Görüşler* içinde (s. 99-116). (Hazırlayanlar: Saray, M.; Tosun, H.), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

- Demir, M. (2005). *Hayat Mecmuası Etrafında Gelişen Sanat Faaliyetleri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Ergün, M. (1997). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*. Ocak.
- Göçgün, Ö. (2009). Atatürk ve Edebiyat. *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü- Atatürk Dönemi (1920-1938)* içinde (Cilt. 2, s. 942-943), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Gök, H. V. (2011). *Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları*. Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi.
- Gökalp, Z. (2010). *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*. Akçağ.
- Gündüz, M. (2010). Son Dönem Osmanlı, Erken Dönem Cumhuriyet Aydınlarının Fikir Kaynakları. *Osmanlı Mirası Cumhuriyet'in İnşası-Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar* içinde (s. 19-81), Lotus.
- Işık, Y. (2007). *Hayat Mecmuası'nın Eğitim Açısından İncelenmesi (1926-1930)*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Işık, Y. (2009). Hayat Mecmuası. *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü- Atatürk Dönemi (1920-1938)* içinde (Cilt. 1, s. 258-260), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Işık, Y. (2018). Erken Cumhuriyet Dönemi Süreli Yayınlarının En Önemlilerinden Biri Olan Hayat Mecmuası'nda Edebiyat Öğretimi Üzerine Yapılan Tartışmalar. *ISHE- V. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu (10-12 Mayıs 2018) Bildiri Özetleri Kitabı* içinde (s. 32), PegemA.
- Işık, Y. (2020a). Mustafa Kemal Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği ve Başöğretmen Unvanı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7 (1), 173-196.
- Işık, Y. (2020b). Hayat Mecmuası Çerçevesinde Türk İnkılabının Değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7 (3), 76-130.
- Işıksalan, N. (2000). Cumhuriyet Dönemi Türk Dili ve Edebiyat Öğretimi. *Tömer Dil Dergisi*, 97, 12-37.
- Kavcar, C. (1974). *II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim (1908-1923)*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları: 41.
- Kavcar, C. (1982). Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Üzerine. *Millî Eğitim*, 59, 33-35.
- Kaya, T. (1996). Türk Dili ve Edebiyatı Eğitiminde Metin Seçimi. *Türk Edebiyatı*, 277, 23-25.
- Kemal Atatürk Yolu Dergisi*. (1959). 2, 7-9.
- Mardin, Ş. (1985). 19. YY'da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (Cilt. 2, s. 342-351), İletişim Yayınları.
- M.E.B. (2000). *2001 Yılı Başında Millî Eğitim*. (Hazırlayanlar: Işık, Y.; Aksoy, Z.; Katırcı, M.), Millî Eğitim Bakanlığı Yayını.
- Moran, B. (1988). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. Cem Yayınevi.
- Safa, P. (2006). *Türk İnkılabına Bakışlar*. Ötüken Neşriyat.
- Şeker, K. (2006). *İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Tevfik Fikret. (2016). *Rübab-ı Şikeste*. (Yayına Hazırlayan: Kanar, M.), Say.
- Tezcan, M. (1989). Atatürk'ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik Bir Yaklaşım. *ATAM Dergisi*, 15, 557-594.
- Tunaya, T. Z. (2016). *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını.
- Uçman, A. (1998). Hayat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt. 17, s. 12-14), Türkiye Diyanet Vakfı.

- Yalçın, S. (2013). Türk Modernleşmesi ve Atatürk. *Semih Yalçın İlmî Makaleler* içinde (Cilt. 2, s. 113-121). (Yayına Hazırlayan: Erdoğan Özünlü, E.), Berikan Yayınları.
- Yetiş, K. (2009). Edebiyat Tarihi ve Edebiyatla İlgili İncelemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü- Atatürk Dönemi (1920-1938)* içinde (Cilt. 2, s. 967-978), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Yılman, M. (2003). Eğitimin Tarihsel Temelleri. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş* içinde (s. 21-46), PegemA.